

KAP. III

ARFVET EFTER BO JONSSON

(omkr. 1386-1509)

TOM SIDA

EXEKUTORERNA OCH POLITIKEN

Vilken betydande personlighet Bo Jonsson Grip var skönjes ej minst af de verkningar hans död framkallade.

Ingen var kraftig nog att sammanhålla hvarken hans politiska verk eller hans enskilda förmögenhet. Den byggnad, som af en enda man upptimrats på knappast mera än ett tiotal år, var alltför vidtomfattande för att af andra kunna behärskas, trots det att så mäktiga viljor fått dess underhåll sig anförtrodt. Den stolta byggnaden störtade därför samman efter hans död, men genom dess djupgående försänkningar i olika riktningar verkade den af fallet förorsakade rörelsen rubbande och förskjutande på hela samhällets funktion.

Verkställigheten af Bo Jonssons yttersta vilja gaf sålunda uppslag till nya politiska stridigheter, som resulterade i en omflyttning af regeringsmakten och i införande af nya statsrättsliga idéer, som sedan gifvo sin prägel åt det politiska lifvet under hela den följande medeltiden. Hans många affärstransaktioner och hans reformatoriska nydaningar framtvungo vidtgående åtgärder för reglering af statens beskattningsväsen och de privaträttsliga förhållandena. Med de omfattande domäner han hade, berörde arfsuppgörelsen efter honom ej blott skilda delar af landet, utan också flera släkter och personer ur skilda klasser. Hans testamente var i viss mån den medelpunkt, kring hvilken de allmänna intressena rörde sig under årtionden framåt, och flera generationer hunno gå hädan, innan allt blef regleradt.

För flera af de gårdar, Bo Jonsson ägt, blef det därför också en utveckling i ovisshetens tecken - beroende af de åtgärder, som kunde vidtagas under tvisterna om arvet efter honom. Då Bjärka och Säby voro bland dessa, blef den långa afvecklingen af Bo Jonssons affärer också ett led i dessa gårdars historia.

När Bo Jonsson afled, vistades konung Albrekt i Tyskland, där han hade en del angelägenheter att ombestyra i sitt furstendöme.

Hans yngste broder hade nämligen aflidit föregående år, hvarigenom Albrekt blifvit förmyndare för den äldste broderns arfsberättigade son. På hansedagen i Lübeck på sommaren 1386 sammanträffade han med drottning Margareta, som gifvetvis var djupt intresserad af händelserna i hans land.

Den underrättelse, som mötte konungen vid hans hemkomst, var helt naturligt egnad att återupplifva hans förhoppningar på en ökad makt. Såsom utvecklingen gestaltat sig visste han dock, att striden skulle fortsätta - tillspetsad som den var genom de nationella motsättningarna, då Bo Jonssons parti efterhand kommit att framstå som förkämpan för de svenska intressena gentemot utlänningarnas inflytande. Denna riktning var tydligt markerad genom valet af exekutorer, bland hvilka särskildt Erik Ketilsson representerade anknytningen till det gamla parti, som en gång tillbakaträngts af tyskarna.

Då Bo Jonssons makt så alltigenom hvilat på hans egen personlighet, att de formella rättsgrunderna ansetts mindre betydelsefulla, låg det för konungen närmast till hands att underkänna hans testamenteriska dispositioner i hvad de rörde rikets egendom och förvaltning. Han vägrade därför att erkänna exekutorernas befogenhet att förfoga öfver Bo Jonssons län och uppförde dem att infinna sig hos honom för att framlägga bevisen för sin rätt. Bo Jonssons enka och barn, som uppenbarligen kände sig lierade med det tyska folkelementet och som just därför fått en så underordnad roll vid testamentets verkställande, gifvo konungen fullmakt att tala å deras vägnar¹. Under de följande förvecklingarna uppehöll också arfvingarna den direkta förbindelsen med konungen - att döma bl. a. af en öfverlåtelse, som konungen på våren 1388 beviljade på Margareta Dumes förbön.

Redan i september 1386 utfärdade konungen det första lejdebrevet för exekutorerna, ty därförutan kunde han ej förvänta att de skulle komma. Då de emellertid uteblefvo, förnyade han kallelsen i juni följande år och lofvade dem nu jämte personlig frihet äfven befrielse från fordringsägarnes kraf under lejdetiden, som skulle räcka »åtta dagar efter att de äro komna i deras fri behåll, som de det möjligast och raskast af rida eller fara kunna».

Någon fredlig uppgörelse kom dock ej till stånd. Exekutorerna uteblefvo fortfarande, trotsande på den makt de hade genom besittningen af slotten, vare sig nu dessa stodo under gemensam förvaltning eller öfverinseendet var lokalt fördeladt på exekutorerna,

1 *Bref 1387 23/6 (Styffe, Bidrag I: 83). Då intet annat anrnärkes, återfinnas alla i kap. III anförda daterade uppgifter antingen hos Styffe Bidrag I-V' eller för tiden före 1401 och efter 1420 i Riksarkivets pergamentsbref samt för tiden 1401-1420 i svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, I-IV.*

Redan före Bo Jonssons död hade de fått sig tilldelade funktioner vid länsförvaltningen, och sannolikt bibehöll enhvar sedermera den roll han erhållit af drotsen själf. Karl Ulfsson och Erengisle Nilsson hade sålunda tillsyn öfver vissa finländska slott, medan Sten Bosson redan på sommaren 1386 kallade sig fogde i Södermanland¹. Under den svåfvande ställningen blef emellertid spänningen allt större, krigiska förvecklingar hotade, och redan i augusti 1387 voro, enligt ett bref af biskop Nils i Linköping, förhållandena sådana, att man knappast vågade sig utom hus².

För att komma ur denna oklara situation togo exekutorerna det steg, som blef afgörande för landets framtid, då de vände sig till drottning Margareta. I augusti 1387 hade hennes son, den unge konung Olof, aflidit, och händelserna hade därefter hastigt utvecklats, då den sörjande modern blifvit erkänd som »rikets fru» både i Danmark och Norge.

Herremännens åtgärd var nog närmast framtvingen af krafvet på en definitiv uppgörelse om drotsens skulder och förpantningar, men den riktning hänvändelsen tog, var uppenbarligen förestafvad af en allt starkare framträdande sträfvan att få tyskarna ur landet. I sin mot Albrekt och hans landsmän riktade politik fullföljde de i själfva verket sina tidigare intentioner och använde sig af de möjligheter, som situationen skapade. Visserligen voro nog meningarna bland herremännen delade - särskildt tyckes Bo Jonssons vän biskop Tord ha varit välvilligt stämd mot konung Albrekt - men såsom förhållandena utvecklats måste en slutgiltig lösning vinnas.

Under sådana omständigheter kan man svårligen finna exekutorernas uppträdande så märkvärdigt som historieskrifvarne vi allmänhet anse, då de betrakta herremännens undfallenhet inför »Margareta såsom en af vår historias mest svårlösta gåtor. Denna uppfattning beror på, att man alldeles fångats af uppfattningen om stridens sociala innebörd och maktbegäret såsom den ensamt inspirerande faktorn vid striderna mot Albrekt. Ställer man däremot det anti-tyska motivet i förgrunden - vare sig det nu var prägladt af en personlig fruktan för förtyskningens öfverdrifter eller det var ett affekteradt tillmötesgående mot folkstämningens kraf - så är exekutorernas anslutning till Margareta lättare förståelig. Flera af dem ansågo sig säkerligen handla i Bo Jonssons anda, då de ställde hans samlade maktmedel till Margaretas förfogande för att bereda henne möjlighet att fullfölja attacken mot det främmande folkelementet.

1 Bref 1386 2/8 (RA). Af bref 1388 19/2 (RA) tyckes framgå att Sten Bosson innehade Nyköpings län. Styffes uppgift (Skandinavien) att Nyköping innehades af Sten Bengtsson (bjelke) beror måhända på en förväxling. Om Karl Ulfsson se not. 4 sid. 246. Säkert är att han 1387 10/5 innehade en äng vid Viborgs stad (Hansen, Med. urk.).

2 Bref 1387 31/8 anfördt hos Lagerbring, Svea Rikes historia III s. 663.

Gifvetvis var det också för dem en lättnad att blifva befriade från ansvaret för Bo Jonssons transaktioner och förbindelser.

Af allt att döma var Erik Ketilsson vid planens genomförande den pådrifvande kraften. Från sina besittningar i Värmland tyckes han redan tidigt ha erkänt Margareta. Sedermera följde de andra herremännen hans exempel. I januari 1388 förklarade Algot Magnusson, som var exekutorernas fogde på Öresten och Opensten, att han ställde dessa fästen till drottningens förfogande, och snart därefter kommo två af exekutorerna, Birger Ulfsson och Sten Bengtsson, till Dalsland för att underhandla med henne. Den 22 mars förklarade dessa jämte några af de öfriga exekutorerna »på alla sina vänners, fränders och hjälpare, på meniga rikets mäns och själfva rikets vägnar, att de togo drottning Margareta till »Sveriges fullmäktiga fru och rätta husbonde». I samband därmed lofvade de öfverlämna till henne Åbohus, Tavastehus, Raseborg, Kastelholm, Korsholm, allt Helsingland, halfva kopparberget och halfva Dalarne med jämbergen, Östergötland med köpstäderna samt Ringstadaholm, Stäkeholm, Rumlaborg, Öresten, Opensten och Forsholm. Däremot förbehöllo exekutorerna åt sig själfva såsom pant Nyköping, Viborg, Västmanland, halfva Dalarne och halfva kopparberget med hälften i järnberget därstädes, De behållna slotten, Nyköping och Viborg, voro desamma, som redan innehades af två exekutorer, de nyssnämnda Sten Bosson och Karl Ulfsson. Om Kalmar skulle en särskild dagtingan göras, då de holsteinska grefvarne ännu ej afstått hela sin rätt till Slottet¹.

Två månader efteråt gifvo ytterligare ett antal exekutorer och andra herremän, samlade i Nyköping, sitt godkännande åt ombudens uppörelse. Drottningen å sin sida hade då redan erkänt exekutoremas befogenhet, då hon i en proklamation till rikets inbyggare lofvat hjälpa dem, som med trohet och kärlek trädde i hennes tjänst, och samtidigt uppmanat alla att rätta sig efter hvad Bo Jonssons testamentsverkställare å hennes vägnar bestämde².

De strider, som nu följde, då Albrekt skaffade hjälp från Tyskland och Margareta lät danska och norska trupper rycka mot honom i Västergötland, fingo sitt afgörande i slaget vid Falköping i februari 1389. I detta märkliga slag, om hvilket krönikorna haft så mycket att förtälja, afgick drottningens här med segern. Konung Albrekt tillfångatogs och förklarades för alltid utesluten från Sveriges tron. Ännu en tid fortsatte dock hans anhängare striderna på Östersjön äfvensom i de städer, där tyskarna fått säkrare fäste - exempelvis i Stockholm, där hättebrödernas framfart och kättingemor-

1 Bref 1388 5/1 och flera handlingar 1388 22/3 hos Hadorph, Rimkrönikorna II samt efter danska källor hos Rydberg II.

2 Bref 1388 23/4 och 20/5 (Rydberg II).

den lämnade fasansfulla minnen efter sig. Först år 1395 afslöts ett fördrag i Lindholm, hvarvid Albrekt frigafs mot borgen af hansestäderna¹. Striden tog därvid endast ny form, då Albrekt satte sig fast på Gotland, där vitaliebröderna hjälpte honom att störa lugnet. Exekutorernas uppgörelse med Margareta innebar emellertid det första steget mot afveckling af Bo Jonssons politiska verk. Om också den reella makt, som exekutorerna hade samlad hos sig, var den förnämsta förutsättningen för Margaretas seger, så var hon å andra sidan alltför klok för att ej utnyttja den starka position hon hade såsom grannrikenas härskarinna. I själfva verket var drottningen den, som föreskref villkoren för uppgörelsen, medan herremännen i ödmjuka ordalag förklarade sig beredda att med all den troskap och kärlek, som dandemän höfves, hålla sig till henne.

I enlighet med öfverenskommelsen öfverlämnade exekutorerna till Margareta de slott och län, som Bo Jonsson innehafte, i den mån de fingo höfvitsmännen att lystra till deras befallningar. Om också de ledande bland exekutorerna trodde sig handla efter de linier, som Bo Jonsson utstakat, så var det ju gifvet, att under så upprörda förhållanden meningarna om deras åtgärder voro delade, och att några af den mäktige drotsens vänner ville gå fram en annan väg. Måhända var det hänsyn till familjen, som förmådde flera af de närmaste vännerna att ställa sig tveksamma mot Margareta, måhända var det onda aningar om att tingens nya ordning skulle blifva ödesdiger just för herremännen.

Särskildt i Finland yppades svårigheter vid öfverlåtelse. Jeppe Djekn, som innehade både Åbo och Kastelholm, kallade sig sålunda fortfarande Bo Jonssons fogde och vägrade att erkänna den nya styrelsen. Af befolkningen tyckes han ha varit väl liden, att döma af den begäran, som strax efter Bo Jonssons död riktades till konung Albrekt, att Jeppe såsom mer bekant med landet och dess seder än någon utlänning skulle utnämnas till lagman i Finland. Under hela kriget uppehöll Albrekt vänskapliga förbindelser med fogden på Åbo, som sålunda i själfva verket svek Bo Jonssons förtroende. Redan 1387 mottog Jeppe slottet som förläning af Albrekt, och först efter konungens tillfångatagande tyckes han ha fogat sig i förhållandena, då han fick exekutorernas fullmakt att jämte Tord Bonde öfvertaga Tavastehus¹. Det dröjde emellertid ej många år innan han anslöt sig till Knut Bossons oppositionsföretag - sålunda än en gång trolös mot sina förbindelser.

Magnus Kase behöll också Tavastehus ända till dess exekutorerna i oktober 1389² - således flera månader efter Albrekts tillfångatagande - uppfordrade honom att lämna slottet åt Tord Bonde och

1 Stilleståndsfördrag 1395 17/6 (Rydberg II).

2 Bref 1389 27/10 (Hansen, Med. urk.).

Jeppe Djekn. Af alle höfvitsmän tyckes Magnus Kase ha varit den, som mest själfständigt häfdade sin ställning såsom Bo Jonssons för-
troendeman. Sin tillgifvenhet för sin frände och välgörare betygade han genom att i början på följande år skänka en gård till Åbo dom-
kyrka för Bo Jonssons själ¹.

I öfrigt tyckas de finländska höfvitsmännen ha inrättat sig efter
tingens nya ordning, och både Tord Bonde på Raseborg och Filip
Karlsson på Korsholm kvarstannade på sina slott.
De öfriga slott, som omtalas i uppgörelsen, gingo mot växlande
öden, hvilkas detaljer det ofullständiga källmaterialet dock ej ger
oss möjlighet att fullt bedöma. Ringstadaholm, som i testamentet
icke inräknades bland pantelänen, men likväl till testamentsexeku-
torena öfverlämnades, tyckes ha varit ett hufvudsäte för exeku-
torena, då Ulf Jonsson ofta nämnes i samband med slottet, och Birger
Ulfsson afled där år 1391². Först 1404 indrogs slottet till kronan,
då uppgörelse träffades mellan Margareta och Bo Jonssons arfvingar,
som icke gjorde anspråk på någon rätt till slottet men, därest de
någon sådan rätt hade haft, förklarade att drottningen dem så godt-
gjort »att oss fulleliga och väl åtnöjes». Huruvida de presterade vitt-
nesmålen verkligen bevisade, att slottet förut »tillhört konungadömet»,
lämnas därhän, då det är svårt att för historiska slutsatser tillgodo-
göra sig förklaringar, som äro framtvingna med maktens rätt.

Rumlaborg och Forsholm blefvo redan vid öfverlåtelsen förvand-
lade till kronoegendom, och tyckes det sistnämnda fästet därmed ha
försvunnit ur historien. De båda Västgötaslotten Öresten och Open-
sten med omkringliggande län fick Algot Magnusson en tid behålla,
men länen öfverlätos sedermera till andra höfvitsmän, då Margareta
visade sin tacksamhet mot Algot Magnusson genom att åt honom
uppdraga än viktigare värf. Innehafvaren af Ståkeholm - hvem
han nu må ha varit - har tydligen också erkänt Margareta, eftersom
konung Erik sedermera kunde pantförskrifva slottet till Bo Jonssons
arfvingar. Hvad slutligen Kalmar beträffar, så inlöstes det redan 1390
af drottningen från Vicke von Vitzens söner, hvilkas släkt äfven
under Bo Jonssons tid haft slottet i besittning³.

Med slottens utlofvande till drottning Margareta och sin med-
verkan till deras faktiska öfverlämnande hade Bo Jonssons exeku-
torer fullgjort en del af den mäktige drotsens yttersta vilja - det
må nu ha varit i öfverensstämmelse med hans intentioner eller icke.
De ekonomiska uppgörelser, som han i öfrigt anbefallt, hade de
helt naturligt icke kunnat afsluta så länge deras hufvuduppdrag
var ofullbordadt utan hade endast vissa provisoriska anordningar

1 Bref 1390 5/1, (*Åbo domkyrkas Svartbok, utg. af Hansen*).

2 Styffe, *Skandinavien (Ringstadaholm)*.

3 Bref 1390 23/8, (*Repertor. Dipl. Dan. II, s. 352*).

vidtagits. Först då den afgörande segern var vunnen och den nya riksstyrelsen etablerad, grep man sig på allvar an med testamentets verkställande, och hade naturligtvis drottningen allt intresse af att därvid få ett ord med i laget. Redan i december 1389 kallade hon Bo Jonssons enka och son till Stockholm för »fastogang». 1 Följande år höll drottningen möte på Stäkeborg med exekutorerna, och den 27 juni 1390 träffades öfverenskommelse att Sten Bosson, som var drotsens närmaste frände - brorson till hans moder - skulle »å Bo Jonssons barns vägnar ensam öfvertaga deras alla gods samt de panter, som drottning Margareta barnen lämnat, och sedan svara för den aflidnes gäld, testamente och öfriga i lifstiden åtagna förbindelser». Herr Sten fick således fullmakt att ensam verkställa testamentet, och han fritog också å egna och Bo Jonssons barns vägnar de öfriga herrarna från allt ansvar såsom medverkställare. Måhända innebar denna åtgärd en sprängning af adelsgruppen, egnad att i drottningens intresse försvaga herremännens makt².

97. Sten Bossons sigill.
Perg. 1390 7/2. RA.

98. Jeppe Djeknes sigill.
Perg. 1381 11/2. RA.

Under följande år märkas flera spår af herr Stens verksamhet. Han återbetalar sålunda skulder till biskopar och domkyrkor, han lämnar ersättning åt personer, mot hvilka Bo Jonsson olagligen förfarit, han utarrenderar gårdar för drotsens omyndiga barn, etc. Äfven orättfärdiga domar af Bo Jonsson anser man sig nu kunna revidera. Öfver hela arbetet hvilar en utpräglad sträfvan att återinföra lugnet efter de stridsfyllda tider som varit.

Den ende, som icke ville böja sig för den nya tidens kraf, var drotsens son, Knut Bosson. Såsom vid faderns död ännu omyndig, kom han tydligen genom modern att knyta sina intressen samman med det tyska partiet. Sedan han blifvit myndig, sökte han - förmodligen under samverkan med vitaliebröderna - uppresas mot drottning Margareta. Åbo slott blef 1395, några månader efter Lindholmsfördraget, till honom öfverlämnadt af Jeppe Djekn, som

1 *Bref 1389 27/12 (UB).*

2 *Jfr Kr. Erslev, Dronning Margareta, m. fl. författare.*

trots sin formella anslutning till Margareta i själfva verket intagit en själfständig ställning på sina starka borgar. Under de följande åren lyckades Knut Bosson behålla väldet öfver denna del af Finland, som sålunda i verkligheten var skild från det öfriga riket.

Margaretas försök att öfvervinna Knut Bosson sammanföll vid denna tid med kampen mot vitaliebröderna, som bl. a. skaffat stödjepunkter i flera fästen vid Bottniska viken. Själén i deras företag var vid denna tid Sven Nilsson Sture - en troligen från Danmark härstammande herreman, som af Margareta skickats öfver för att återtaga Gotland från Albrekts anhängare, men som under striderna öfvergått till fienden och blifvit den ledande kraften vid sjöröfverierna. Först efter besvärande strider hembar drottningen segern, då hon intog de norrländska fästena ungefär samtidigt med att hanseaterna, hvilka innehaft Stockholm såsom borgensmän för konung Albrekts förbindelse, öfverlämnade hufvudstaden till henne. I september 1398 kunde hon göra sitt högtidliga intåg i Stockholm, och några veckor efteråt afslöts freden med Sven Sture under bemedling af Algot Magnusson¹.

Efter segt motstånd nödgades också Knut Bosson att på hösten samma år uppgifva Åbo slott, förmodligen därtill tvungen af Abraham Brodersson, som sedermera blef Margaretas höfvitsman på slottet². Följande år fick han vid den slutliga uppgörelse, som försiggick på sommaren 1399, förbinda sig att lämna alla öfriga fästen, han ännu innehade. Tillsamman med styffadern Bengt Nilsson och systern Margareta Bosdotter fick han dock såsom pantelän öfvertaga Stäkeholms slott med underlydande Tjust, Ydre och Kind³.

Därmed var Margaretas välde i Sverige befastadt. Då hon vid denna tid redan fått sin frände Erik af Pommern erkänd som konung i de tre nordiska rikena, hade också hennes förhoppning om ländernas framtida förening fått en fastare gestalt, samtidigt med att dörren ånyo öppnats för utländskt inflytande.

Redan några år före den yttre fredens inträde hade Margareta igångsatt det reduktionsverk, som afsåg att också i den inre statsförvaltningen befästa hennes myndighet. Åtgärden stod såtillvida i samband med afvecklingen efter Bo Jonsson, att det framförallt var hans omfattande transaktioner, som kräfdde reduktionen. Stormännen tyckas ha gått med på företaget utan synbara protester.

Det sätt, på hvilket frågan framdrefs, vittnade uppenbarligen om Margaretas rent häpnadsväckande förmåga att utan opposition vinna

1 Bref 1398 10/10 (Rydberg II).

2 Styffe, Bidrag II: 25.

3 Konung Eriks förläningsbref på Stäkeholm till Knut Bosson och hans fränder ofullst. dateradt i Margareta Grips bok (Trolleholm). Uppgörelsen mellan fränderna 1399 21/7 tr. hos Rääf, Ydre härad IV s. 431.

sina syften. Det var ett led i hennes lugna, men sakligt kraftiga politik.

Reduktionen, som beslutades på herredagen i Nyköping 1396, afsåg i stort sedt att stryka ett streck öfver de friheter, som herremännen tillskansat sig under konung Albrekts regeringstid. Sålunda påbjöds rannsaking rörande de kronans gods, som fogdar och ämbetsmän haft i värjo, pant eller län sedan konung Albrekt först inkom i riket. Gods och bönder, som fogdar och ämbetsmän fått från kronan sedan den tiden, skulle utan lösen åter dömas under kronan och där förblifva. Äfven jord, som någon nödgat en skattebonde att förpanta eller sälja, skulle åter dömas under kronan, hvaremot byten, som skett mot fullt vederlag, skulle stå fasta. Intet frälse skulle godkännas från tiden efter 1363, försåvidt det ej kunde styrkas med kungligt bref eller bevisas vara gammalt frälse. Alla under ofredstiden uppbyggda fästen skulle nedrifvas, om ej konungen och drottningen önskade deras bibehållande. Försäljning eller förpantning finge ej heller under Margaretas eller Eriks regeringstid ske utan deras samtycke¹.

Under de följande åren gick nu räfstening fram öfver en stor del af adelns och kyrkans gods. Enligt beslutet skulle räfstening hållas under det närmaste halfåret, men faktiskt är att de pågingo i bortåt 20 år, med kraftigare ansatser vid vissa tidpunkter. Då de extra räfstening aflöstes af den mera fasta institution, som infördes genom 1413 års räfsteningförordning, fingo äfven dessa ting upptaga reduktionsmål till behandling. Först omkring 1414 tyckes reduktionen ha afstannat, efter att den till skatte återdömt en massa fastigheter, som enbart i vissa delar af Upland beräknats uppgå till omkring 600.

Huru många af Bo Jonssons gårdar, som genom reduktionen återdömts till skatte eller af förebragta skäl frändömts hans rättsinnehafvare, är svårt att beräkna med det ofullständiga material som föreligger. Enbart under åren 1399, 1409 och 1413, då rannsakingen särskildt tyckes ha omfattat de landsdelar, där han haft besittningar, är det ett 30-tal olika mål rörande hans gårdar, om hvilka räfsteningsbref ännu finnas bevarade. De därunder återdömda gårdarna eller gårdsdelarna uppgingo till flera hundratal.

Då man emellertid ser, att de bevarade räfsteningsbrefven röra sig inom bestämda trakter med en stark koncentration, medan redogörelser för andra landsdelar alldeles saknas, så har man all anledning misstänka, att det bevarade urkundsmaterialet endast är sporadiskt, och att räfstening varit långt mera omfattande än urkunderna gifva vid handen.

Öfverenskommelsen i Nyköping 1396 20/9 tr. hos Hadorph, Rimkrönikorna II, s. 62.

Många af de för Bo Jonsson fällande domarne utfärdades af hans exekutorer - exempelvis Sten Bengtsson 1399, Sten Bosson och Tord Bonde 1409 - hvilka sålunda fingo medverka vid afvecklingsarbetet äfven såsom representanter för den nya statens högsta domsrätt. Otänkbart är icke, att de därmed också ville fullgöra det uppdrag de fått af Bo Jonssonsjälff - att återantvarda till rätta ägare hvad han med orätt tagit. Det var framförallt under reduktionens sista skede, således mer än 20 år efter hans död, som flera af Bo Jonssons våldsamheter kommo i dagen, egnade att belysa de hänsynslösa metoder han i många fall tillämpat vid sina förvärf. Hvert Bo Jonssons egendomar i öfrigt tagit vägen eller huru hans affärer slutligen afvecklats, är ej heller så lätt att bedöma. Genom att söka framåt följa de gårdar, han en gång ägt, skulle man måhända kunna få en någorlunda öfverskådlig bild, men en så kräfvande undersökning har ej för detta arbete kunnat företagas. Flera gårdar lämnades direkt till de personer eller stiftelser, som i testamentet omnämnas, men att också en realisation varit nödvändig för fullgörandet af hans dispositioner är alldeles uppenbart. Den man, som blef den slutlige testamentsexekutorn, hade gifvetvis ett betydande arbete, som ej blott gällde gårdarnas placering, utan också inbetalning af skulder och afräkningar af hvarjehanda slag. Huru länge Sten Bosson sysslade med dessa utredningar framgår ej af bevarade handlingar. Kanske ansågs hans uppdrag fullgjordt, då barnen voro myndiga, d. v. s. redan före det nya seklets ingång. Vissa svåra mål drogo dock längre ut på tiden.

Herr Sten undgick därvid icke att blifva beskylld för orättmätigt förfarande, hvilket var helt naturligt förresten, då det var svårt att göra alla. till lags. Stundom betraktades de öfriga exekutorerna såsom något slags högre instans. År 1393, då redan Sten Bosson öfvertagit hela värfvet, uppträdde sålunda Sten Bengtsson jämte några af de andra exekutorerna och återställde en af Bo Jonssons gårdar, under åberopande af den fullmakt han gifvit dem, »då han låg på sitt yttersta», att återgifva alla de gods han med orätt bekommit. Och ännu 1405 besvårades Sten Bengtsson och Erengisle Nilsson med en förfrågan angående några jordabref, som Bo Jonsson skulle ha tillvällat sig och Sten Bosson sedermera behållit.

Genom sina egna affärsförbindelser' råkade herr Sten också ut för anklagelser, och då det gällde kyrkans angelägenheter gick det så långt, att man till och med besvårade sig hos påfven. Denne ålade sålunda år 1407 domprosten i Västerås att verkställa utredning angående klagomål, som framstälts mot Sten Bosson på grund af hans bristande uppgörelse med domkyrkan i Strengnäs. Tydligt åsyftas här en skuld, som Sten Bosson själf hade till kyrkan, men möjligt är att

en ofullständig redovisning för Bo Jonssons förbindelser också spelat in - att döma däraf att Strengnäs biskopen ännu vid midten af 1400-talet gjorde anspråk gällande mot Bo Jonssons arfvingar, såsom senare skall visas.

Sina sista vägande insatser vid uppgörelsema efter den rike fränden tyckes Sten Bosson ha fått göra vid råfstetingen 1409, då han uppträdde såsom den högsta rättvisans representant vid jordrannsakingar i Södermanland. När han afled 1411, kunde i hvarje fall hans värf såsom Bo Jonssons testamentsexekutor i allt väsentligt anses fylldt.

Om en af Bo Jonssons märkligare gårdar vet man med bestämdhet, att den hamnat i statens ägo, nämligen Gripsholm. Den kom emellertid ej dit genom någon reduktionsåtgärd, utan genom att drottning Margareta inköpte gården af Bo Jonssons arfvingar under åren 1402-1404, såsom ännu bevarade köpehandlingar visa. Denna uppgörelse stod tydligen i samband med den ofvan omtalade öfverenskommelsen om Ringstadaholm, som äfven var Bo Jonssons privata egendom och sålunda hade en med Gripsholm likartad ställning. Liksom det nämnda Östgötaslottet blef också Gripsholm infogadt i statens förvaltningsapparat, såsom säte för en länsherre. I slutet af 1400-talet förvärfvades slottet med det omkringliggande godset af riksföreståndaren Sten Sture, som därstädes grundlade Carthusianerklostret Mariefred. Då klostret indrogs vid Gustaf Vasas reduktion, kom slottet åter i statens ägo, där det sedermera stannat för att samla både glada och dystra minnen ur vår historia.

Med statens öfvertagande af Bo Jonssons mest ryktbara borg och med reduktionsverkets afslutande omkring 10 år därefter kan man säga, att arfsuppgörelsen efter drotsen upphör att stå i direkt samband med de politiska händelserna. Efter den tiden är det endast de privaträttsliga utredningarna som återstå.

2

FAMILJEUPPGÖRELSENA

De egendomar, som enligt Bo Jonssons testamente skulle tillfalla hans arfvingar, utgjorde blott en ringa del af hans förmögenhet. Då rikedomerna var koncentrerade i Östergötland, Södermanland och Mälardalen, medan i de södra provinsema endast ett mindre antal egendomar förekommo, så förstår man arfvingarnas förbittring, när åt dem endast anvisades gårdarna i Västergötland, Halland och det nuvarande Jönköpings län, medan allt det öfriga - i Upsala, Streng-

näs och Västerås biskopsdömen samt Östergötland, Tjust, Kalmar län och Öland - skulle disponeras af exekutorerna för andra ändamål. Emellertid är det tydligt, att Bo Jonssons yttersta vilja i denna punkt ej blef den slutligt afgörande. Vare sig det berott på att drottningen och exekutorerna till arfvingarnas förmån företagit någon förskjutning i testamentsbestämmelserna eller rikedomens varit så betydande, att - efter legatens fullgörande och skuldernas afbetalning - öfverskottet blifvit långt större än testator tänkt sig, säkert är, att arfvingarna kommo i besittning af en mängd egendomar i helt andra trakter än de åt dem anvisade. Allt tyder på, att de fått åtnjuta den rätt, som landslagen medgaf dem såsom den affidnes närmaste fränder, och att de såsom universalarfvingar öfvertagit den resterande förmögenheten, samtidigt med att de iklädt sig ansvaret för alla ouppfyllda förpliktelser.

De uppgörelser, som resulterade i en fördelning af arfvet, togo emellertid en sällsynt lång tid, då de sträckte sig öfver flera generationer. Delvis sammanhängde detta med de politiska händelserna, som försenade testamentets verkställande, och med de rättsliga utredningar, som ofvan refererats. Men dessutom måste det ha berott på rikedomens egen omfattning och dess komplicerade struktur, som till ytterlighet försvårade uppdelningen. Troligen var det ingen, som med full säkerhet visste, hvilka gårdar arfvet omfattade, och äfven för att få klarhet därutinnan kräfdes undersökningar. Säkert är, att Bo Jonssons arfvingar ännu vid midten af 1400-talet icke slutfört arfsuppgörelsen.

Bo Jonssons närmaste fränder vid hans frånfälle voro enkan Margareta Dume och hennes båda barn Knut och Margareta. Barnen voro omyndiga ännu år 1390, och kanske sammanföll sonens myndighetsförklaring med hans öfvermodiga stridssignal mot drottning Margareta 1395.

Margareta Dume var af allt att döma en energisk kvinna, som efter Bo Jonssons död tog parti för Albrekt och inspirerade sonen till angreppet mot drottning Margareta. Under den pågående striden var hon definitivt ansluten till Mecklenburgarna. Hennes andra äktenskap, med Bengt Nilsson, har tydligen ingåtts före 1399, då nämligen denne på sommaren samma år vid uppgörelsen med drottningen fick öfvertaga Stäkeholms län såsom pant tillsammans med Bo Jonssons båda barn. Mannen, som sannolikt är identisk med en väpnare Bengt Nilsson, hvilken i fredsfördraget 1371 nämnes bland Magnus Erikssons anhängare, är vid sitt nya framträdande riddare, hvilket han antagligen blifvit vid konung Eriks kröning¹.

I Då kröningen förrättades först den 17 juni 1397, är det märkligt, att Bengt Nilsson i ett köpebref den 29 april s. å. (RA copiebok B. 16. f. 17) kallas »herr». T ånkbart är ju, att brefvet i copian fått felaktigt datum eller att, fastän köpet afslutats på våren, brefvet utskrifvits först på sommaren.

I de följande uppgörelserna om arfvet efter Bo Jonsson tar Bengt Nilsson en liflig del såsom ombud för hustrun, hvilken blott vid enstaka tillfällen talar i eget namn. Hon lefde så länge, att hon fick bevittna en stor del af de råfstetingsuppgörelser, under hvilka grava beskyllningar riktades mot hennes förste man, hvars dispositioner för henne och hennes bam hon ej heller hade anledning att rosa. Till samman med Bengt Nilsson bodde hon tydligen i Tjust, där hon till skriftefader hade herr Peder i Lofta, hvilken sedermera blef ihågkommen med kantorsbefattningen vid den kantoria, som Bo Jonsson stiftat i Linköping. Förmodligen var Ståkeholm deras hufvudsakliga hemvist. År 1409 upprättade hon »på sin sotesäng» sitt testamente och ihågkom därvid med gåfvor ett flertal kyrkor, särskildt i Tjust, och förordnade att hon skulle begravas i Vadstena kloster, »där min käre husbonde Bo Jonsson ligger». När hon afled 1410, blef denna hennes önskan också uppfylld, enligt hvad Vadstenediariet förmäler.

Äfven efter hustruns död har Bengt Nilsson stått arfvingarna bi vid deras uppgörelser. Han lämnade 1419 från sig befälet på Ståkeholms slott, hvilket han under hela tiden tyckes ha förvaltadt, samtidigt med att också Bo Jonssons öfriga arfvingar till kronan återlämnade sina andelar i länet. I stället fick Bengt Nilsson Söderköpings stad såsom pant för en försträckning af 3000 mark, och innehade han denna förläning till sin död 1423. Liksom hustrun begravdes han i Vadstena kloster, »men» det eftermäle han fick var ej det vackraste, då han nämligen enligt Vadstenediariet måste begravas i tysthet för att biskopen ej skulle förbjuda honom såsom ockrare att få sin boning i ett så aktadt rum. Jämte det att hans egen månhet om penningen nog förestafvade domen, var det kanske också det framväxande omdömet om Bo Jonsson, som här gick igen. Några efterlevande bam i äktenskapet med Margareta Dume tyckes Bengt Nilsson icke ha haft eftersom de aldrig omtalas bland Bo Jonssons arfvingar.

Knut Bosson, som främst representerade drotsens bröstarfvingar, gjorde efter uppgörelsen med drottningen ej något kraftigare ingrepp i händelserna. Såsom riksråd intresserade han sig visserligen för statens angelägenheter, men några minnen af hans fredliga åtgöranden har man ej. Han fick behålla Vinäs som sätesgård — trots det att fadern ej hänvisat denna landsdel åt arfvingarna — och såsom häradshöfding i Tjust intog han för visso en ledande ställning i dessa trakter. Den riddaretitel, som fadern af någon anledning försakat, lämnades åt honom. Redan tidigt afbröts hans bana, då han nämligen afled 1406, vid en ålder som kanske endast obetydligt

öfverstigit 30 år. Man vill gärna föreställa sig honom som en fribytartyp - men kanske är denna uppfattning allt för mycket influerad af det lilla man känner om hans ungdomsbragder. Hans arfsrättigheter öfvergingo vid hans död till enkan Ermegård Bylow och två omyndiga barn¹.

Fru Ermegård var dotter till Johan Bylow, en af de många tyskar, som vid denna tid inflyttade till landet. Efter Knut Bossons död blef hon omgift med grefve Hans af Eberstein och Nougarten, som förut skall ha varit gift med en syster till konung Erik af Pommern. Fru Ermegård dog först 1421 efter att ha utvecklat en liflig verksamhet för att reglera de domäner, hon för sina barn disponerade. Hennes andre man var henne tydligen behjälplig vid bevakandet af släktens rätt, men hon tyckes äfven själf ha varit en praktiskt lagd kvinna med förutsättningar att kunna bedöma de invecklade för-

99. Knut Bossons dotter
sigill.
Perg. 1399 21/10. RA.

100. Ermegård Johansson
sigill.
Perg. 1414 15/6. RA.

101. Grefve Hans'
sigill.
Perg. 1426 8/9. RA.

hällanden, som det gällde att upplara. Hon begrafdes i Vadstena, där hennes förste man och hennes far också erhållit sin lägerstad. Det är hennes namn, som finnes ristadt på Bo Jonssons grafsten med inskriften: »Armegardis te sequitur tua nupta Kanute» - ett talande vittnesbördom att gammal kärlek icke rostas.

Grefve Hans intog en rätt bemärkt ställning på sin tid. Af konung Erik fick han Gripsholms län i förpantning, och tyckes denna öfverlåtelse ha skett ungefär samtidigt med att Stäkeholms län år 1419 återlämnades af Bengt Nilsson. Måhända var förläningen af Bo Jonssons forna borg åt representanten för dennes arfvingar en ersättning för det indragna Stäkeholm. Senare hade grefve Hans också Opensten i förläning, och då Jösse Eriksson fördrefs från Västerås under Engelbrekts resning, fick han rådets uppdrag att förvalta äfven detta län. Under frihetskriget förlorade han emellertid sina slott.

I Denna och följande uppgifter om släktsammanhanget återfinnas till väsentlig del i Anna Bylows Chronicon Genealogicum (se nedan sid. 320), men bekräftas också. Af Vadstenadiariet och andra samtida källor.

Västerås intogs af Engelbrekts folk, Opensten jämnades med jorden och Gripsholm antändes af den flyende fogden. Sistnämnda län med det återställda slottet tyckes grefve Hans dock ha fått behålla efter kriget ända till sin död. Han skall ha aflidit först år 1447, sedan han blifvit gift för tredje gången med Helena Folmarsdotter Lunge, hvilken sedermera tvistade med hans dotter och måg om arvet efter honom¹. En sägen förmäler, att han omkom vid ett skeppsbrott under hemska omständigheter. Då han sökte rädda sig upp i en båt, skall han ha fått sina händer afhuggna af en, som före honom ännu trätat båten, och så störtat i djupet².

Efter grefvinnan Ermegård öfvertogos arfsrättigheterna af sonen Bo Knutsson och dottern Katarina Knutsdotter, hvarjämte hennes dotter i andra giftet Filippa Hansdotter äfven fick någon del af moders rätt. Filippa var gift med den norske riddaren och riksföre-

102. Bo Knutssons sigill.
Perg. 1426 27/12. RA.

103. Katarina Knutsdotters sigill.
Perg. 1442 W/4. RA.

104. Nils Erengislessons sigill.
Perg. 1411 25/a.RA.

ståndaren Sigurd Jonsson, hvilken tillsammans med grefve Hans vid flera tillfällen nämnes, såsom innehafvare af gårdar, som en gång tillhört Bo Jonsson.

Bo Knutsson, som var riddare och riksråd, gjorde sig bemärkt under Engelbrekts befrielsekrig, då han redan i början af kriget anslöt sig till frihetshjälten. Under Engelbrekts andra resning ledde han belägringen af Ståkeholm, och några år efteråt var han höfvitsman på Axevall slott. Af den afsatte konung Erik blef han år 1442

1 Danmarks Adels Aarbog 1892, där flera uppgifter om grefve Hans äro hämtade, uppger detta dödsår. Säkert är att han lefde 1445 31/12 och var död 1447 10/7 (Dipl. Norv. VI: 496, 112 774)-

2 Sägnen är upptecknad af Anna Bylow i hennes Chronicon. Uppgiften är emellertid synnerligen virrig, och möjligt är att den syftar på en helt annan person. Det säges, att olyckan skedde, då han åtföljde konung Erik och att hans maka Ermegård förde liket till Vadstena kloster. Någon förbindelse med konung Erik kan han dock knappast ha haft så sent som 1447; fru Ermegård var död långt före honom, och om hans begrafning i Vadstena talar hvarken Vadstenadiariet eller någon bevarad grafsten. I krönikan angifves för öfrigt att fru Errnegård först var gift med grefve Hans och sedan med Knut Bosson.

tillfångatagen och förd till Gotland - hvilket måste ha skett på våren, eftersom han i april detta år ännu beseglade ett bref i Nynäs. En liflig verksamhet igångsattes för hans befriande, och på sommaren 1442 meddelade konung Erik lejd för flera af hans fränder att infinna sig på Gotland med en summa af minst 5000 gyllen för att utlösa honom¹. Då han emellertid icke efter den tiden omtalas i bevarade handlingar, har han säkerligen dött i fångenskapen. Han var gift med Ramborg Matsdotter (Lilje), som efter hans död blef omgift med Eggert Krummedike. Då han gick bort bamlös, utslocknade med honom Bo Jonssons släkt på manssidan.

Efter hans död samlades arfsrätten för denna släktgren hos systemen Katarina, som först var gift med riksrådet Nils Erengislesson (klufven sköld) till Hammerstad, och sedan med Ragvald Gustafsson, (tre rosor). Hennes ende son Bo Nilsson upptog sedermera hennes vapen och släkttraditioner och blef stamfader för den s. k. yngre Gripsläkten, som skref sig till Vinäs².

Bo Jonssons dotter Margareta tyckes ha legat moderns hjärta särskildt nära, då hon flerstädes omtalar henne i sitt testamente. Jämte det att hon erhöll Bro i Vårdnäs socken, skulle hon bl. a. få behålla några prydnadssaker, som förvarades i »fatburen i Stäkeholm» och som biskop Tord gifvit henne då hon kristnades.

Margareta blef gift med Detlef Bylow, en broder till fru Ermegård Johansdotter. Det är tydligt, att Bo Jonssons familj äfven efter Albrekts fördrifvande behöll sina tyska sympatier, eftersom den lierade sig med de släkter, som med en ny främlingsström kommo till landet. Den nästan totala saknaden af släktskapsband med de gamla svenska familjerna kan ju också - såsom ofvan antydts - stå i samband med den misstro mot Bo Jonsson och hans familj, som uppenbarligen var utbredd särskildt medan räfstetingen framdrogo flera af hans missgärningar.

Detlef Bylows namn förekommer blott vid enstaka tillfällen i tidens handlingar. Han var antagligen död 1416, då såsom representanter för Bo Jonssons arfvingar vid tillsättande af den nyssnämnda kantorsbefattningen i Linköping endast uppträda grefve Hans af Eberstein (å fru Ermegårds vägnar), Bo Knutsson (å egna och systemens vägnar) samt Ficke Bylow å Detlef Bylows barns vägnar. Hustrun Margareta Bosdotter tyckes också tidigt ha gått hädan.

Efter föräldrarnas död öfvertog sonen Henrik Bylow deras arfsrätt. Då denne afled omkr. 1439 utan bröstarfvingar, öfvergick - enligt samstämmade uppgifter i släktkrönikor och samtida dokument,

1 Bref 1442 30/4 (RA) och 1442 3/6 (Styffe, Bidrag II).

2 En på modern forskning grundad redogörelse för släkten Grip finnes hos Schlegel-Klingspor, *Den ej introducerade Adelns ättartaflor* (1875).

hvarom mera nedan - hans egendom till farbrodern Ficke Bylow och dennes syster Ida. Efter Ficke Bylows död, omkring 1454, representerades hans arfvingar af enkan Hebla Bydelsbach.

På detta sätt framträdde redan efter några årtionden helt nya släkter såsom arftagare till Bo Jonssons förmögenhet. Märkligt är att iakttaga, hurusom alla Bo Jonssons närmaste ättlingar dogo unga son och sonson, dotter och dotterson - och huru genom omgiften och sidoarf släktförhållandena invecklades. Detta försvårade gifvetvis delningen af arvet och utgjorde sålunda ett ytterligare fördröjande moment. Vid den slutliga uppgörelsen voro dock linierna betydligt förenklade, då endast en person representerade Knut Bossons släktgren och två personer uppträdde med anspråk på arfsrätten efter Margareta Bosdotter.

Om detaljerna i de tidigare uppgörelserna mellan arfvingarna har man ingen närmare kännedom. Af allt att döma kunde ingen af dem öfverskåda vidden af de egendomar, som ställdes till deras förfogande, och, liksom ifråga om Bo Jonssons politiska arf, så märktes också vid öfvertagandet af hans enskilda rikedomar den uppenbara saknaden af den enhetligt organiserande förmågan, som direkt kunde bygga vidare på mästartens intentioner. Under den tid, som följde, blef det därför endast ett fullkomligt trefvande i hela förvaltningen af det stora arvet, och många årtionden fingo förflyta innan alla de talrika arfvingarna kommo till rätta med svårigheterna, så att de kunde utnyttja och fördela de väldiga landsträckor, som en enda man hade på några få år sammanbragt.

En viss fördelning af arvet tyckes dock redan tidigt ha företagits, eftersom Knut Bosson vid räfstetingen 1399 kunde upptagas såsom ägare till enstaka gårdar, medan andra däremot betecknades såsom tillhörande Bo Jonssons arfvingar. Till denna sistnämnda kategori hörde tydligen hufvuddelen af arvet, i det att de flesta egendomarna förvaltades för arfvingarnas räkning - ett slags familjebolag sålunda, i stil med nutida organisationer, fast under lösare former. Därpå tyda onekligen flera dokument, där gemensamt uppträdande omtalas, exempelvis ett bref af 1402, då Knut Bosson säger sig handla å egna och systems vägnar, och det nyssnämnda brefvet af 1416, där alla de olika arfvingegrupperna äro representerade. Följande år uppdrogo också arfvingarna gemensamt åt sitt ombud att »påtala och anamma» alla de gods i Östergötland, som Bo Jonssons arfvingar med orätt frångångne voro. Äfven kollektivbeteckningen i räfstetingsdomarna vittnar om deras samverkan, och ännu så sent som 1442 förekommer benämningen »Bo Jonssons arfvingar»¹.

¹ *Bref 1417 2/8 (Script. II. 1 s. 127 not) samt 1442 31/7 (RA).*

Detta utesluter emellertid icke, att gårdarna verkligen utplaceras på arfvingarna genom öfverenskommelser dem emellan. En gemensam förvaltning var ju svår att i praktiken genomföra, då ingen rättslig form fanns för bolagsbildning, och sålunda framtvangs en uppdelning redan af praktiska skäl. Säkert är, att de olika arfvingarna fingo olika egendomar »i värjo». Om också frågan om den definitiva äganderätten hölls sväfvande, så inträdde dock på detta sätt en reell besittningsrätt, som förmodligen under för handen varande omständigheter ansågs så tillfyllestgörande, att den rättsliga fördelningen kunde uppskjutas. Tydligt var det på sådan grund, som Knut Bosson innehade Vinäs med omkringliggande gårdar, och som Margareta Dume kunde till dottern öfverlämna sin andel i Bro, då hon utfärdade sitt testamente. Detlef Bylow och hans hustru ansågo sig också kunna bortförpanta såsom sina »rätta ärfda gods» en del egendomar i Tjust, som tydligen tillhört Bo Jonsson. Fru Ermegårds senare transaktioner, då hon för sina barns räkning sålde, bortbytte eller förpantade gårdar, medan andra med komplexet införlivades, vittna också om, att besittningsrätten åtminstone för vissa områden ansågs fixerad. De tidt och ofta återkommande dödsfallen, alla omgiften och invecklade släktkombinationer måste ovillkorligen ha framtvungit några öfverenskommelser, om också dessa - just på grund af frågans fortskridande komplikation - endast blifvit provisoriska.

För att göra egendomarna räntebärande funno Bo Jonssons arfvingar vid många tillfällen lämpligt att bortförpanta dem. Liksom pantelänen underlättade skatteuppbörden vid riksförvaltningen, så var för visso också bortförpantningen af gårdarna egnad att möjliggöra en jämnare fördelning af arfvets afkastning, så länge man hade svårt att fullt behärska och bedöma värdet af de ändlösa domänerna, som voro spridda öfverallt i riket. Såsom redan antydts skedde den stora återbetalningen af skulderna till biskoparna i förstone under formen af förpantningar. Äfven andra af Bo Jonssons skulder upplärdades i början på samma sätt. Generalexekutorn Sten Bosson hade också gårdar till sig pantförskrifna, vare sig denna transaktion stod i samband med arfsutredningen eller det var en fristående affär? Vid flera tillfällen gjordes till olika personer öfverlåtelser med panterätt, i den mån arfvingarna behöfde disponibla medel och de invecklade rättsförhållandena fördröjde den slutliga uppgörelsen. Det var helt enkelt den feodalistiska principen, som här fick tillämpning på den enskildes egendom, då gårdarnas ägare läto panthafvarna uppbära afraden, liksom kronan lät länsherrarna tillgodogöra sig statens inkomster af länen.

I Bref 1410 12/4 (Sv. Dipl.).

Sålunda hade riddaren Tomas von Vitzen redan tidigt en hel samling gårdar i pant från arfvingarna. De hade lämnats för en fordran, som Tomas' fader Heyne von Vitzen haft hos Bo Jonsson. Enligt en öfverenskommelse år 1401 åtog sig Bengt Nilsson att svara för hälften af denna skuld mot att Knut Bosson gaf honom invisning på den pant-rätt af Ydre härad, som Bo Jonssons barn fått af drottning Margareta. Följande år igenlöste herr Bengt från Tomas von Vitzen en hel del af de pantförskrifna gårdarna för ett belopp af 400 mark lödiga¹ och 200 mark svenska, hvilket tydligen motsvarade hans andel i skulden, och fick han _ i enlighet med Knut Bossons och hans systems bemyndigande - behålla gårdarna såsom pant för denna summa¹. Säkerligen var det för Bengt Nilsson en lönande affär, som kanske berättigade omdömet om hans ockerbedrifter. Det var en hel samling gårdar, som på detta sätt återlöstes - belägna i icke mindre än 13 socknar med sträckning öfver Häradshammar, Östra Stenby, Östra Husby, Å, Wist, Landeryd, Kärna, Grebo, Svinstad, Vreta kloster och Norrköping i Östergötland samt Turinge och Öfverhörna socknar i Södermanland.

Knut Bosson tyckesi ej ha haft samma möjligheter som styffadern att befria sig från sin andel i skulden, ty förmodligen var det ännu Heyne von Vitzens fordringar, som fortlefde, då det flera år efteråt talades om gårdar, som Tomas hade i pant af Knut Bosson. Uteslutet är visserligen ej, att det gällde helt nya pantförskrifningar, men närmast till hands ligger ovillkorligen att tänka på de gamla förbindelserna.

Genom kombination af uppgifter, som återfunnits i numera förkomna bref, kan man sluta sig till att Tomas hade i pant af Knut Bosson och dennes samarfvingar gårdar, till hvilka han ansåg sig ha så fixerad äganderätt, att han kunde gifva bort dem som morgongåfva². Då Tomas gifte sig med Ida Königsmark - en dotter till den under Albrekts tid inflyttade Henning Königsmark - gaf han nämligen henne bl. a. fyra gårdar vid Söderköping och fem gårdar i Kind. Efter Tomas' död, som inträffade i slutet af år 1415, att döma af Vadstenadiariet, blef enkan omgift med herr Bengt Pog-Wisch, en från Holstein bördig rådsherre, som af konung Erik fått Åland i förläning. Denne gjorde nu anspråk på de förpantade godsen med den påföljd, att fru Idas barn i första giftet - sonen Arend von Vitzen och dottern Sigrid, som var gift med Harald Stensson (Gren) - råkade i tvist med styffadem. Vid en uppgörelse, som träffades år 1424, bestämdes, att herr Bengt och fru Ida skulle evärdeligen få

1 Bref 1401 23/2 och 1402 20/1 (Sv. Dipl.).

2 Uppgifterna äro anförda i Utters Collectanea. (RA) fol. 233 på ett sätt, som tyder på att både bref och släktradition användts som källa.

behålla Elfvesta i Bobergs härad m. fl. gods, som Knut Bosson fordom pantsatt till herr Tomas.

Att emellertid Bo Jonssons arfvingar ännu icke frånträdtt den formella rätten till dessa gårdar framgår af ett bref af 1433, där det talas om att fru Ida, som året förut blifvit enka efter Bengt Pogwisch, hade i sin värjo en del af Bo Jonssons gods, för hvilka hon skulle få ersättning, då nu gårdarna tilldömdes personer, från hvilkas förfäder Bo Jonsson med våld tagit godsens¹.

Slutligen skola vissa af dessa gårdar ha blifvit återförda mot sitt sammanhang, när Ficke Bylow inemot midten af århundradet erhöll förskrifning på en del gårdar i Kind af Henning Pogwisch - en son till herr Bengt och sålunda arftagare till Ida Königsmark. Formen, under hvilken detta skedde, var ett vittnesbörd om ödets märkliga skickelse i denna de invecklade släktförhållandenas tid. Fickes brorson Henrik, hvars arftagare Ficke var, hade nämligen varit gift med en syster till Henning Pogwisch och skulle efter henne ha en del lösören i arf. Såsom ersättning för dessa lösören erhöll Ficke nu gårdar, som en gång tillhört arfvet efter Bo Jonsson². På detta sätt upplärdades äganderätten till egendomar, som hade en sväfvande stälhiing ännu 60 år efter drotsens död.

Bland andra märkligare förpantningar af Bo Jonssons arfvingar kan nämnas den, som gjordes till riddaren Sven Sture, hvilken säkerligen på sina sjöröfverier haft så rundliga förtjänster, att han kunde uppträda som långifvande kapitalist. Transaktionen ombestyrdes af grefve Hans, som efter giftermålet med fru Ermegård omhändertog förvaltningen iaf det som ansågs motsvara hennes omyndiga barns arfslott. Förpantningen omfattade en hel rad af egendomar, som lågo mellan Holaveden och Tjust med sträckning ända ned åt Kalmar. Panten återlöstes år 1428 af Bo Knutsson, som till Sven Stures måg Bo Stensson (Natt och Dag) återbetalade skuldsumman 740 mark penningar och 3 läster järn. Att döma af ett uttryck i brefvet tyckes också Ficke Bylow - tydligen å sin brors vagnar - ha haft en del gårdar i Möre härad pantförskrifna till Sven Sture³.

Såsom ytterligare exempel på förpantningar kan nämnas, att grefve Hans pantsatte en del jord i Oppunda härad i Södermanland till fru Sigrid, Bo Djures enka, hvilken redan dessförinnan hade af Bo Knutsson fått några gårdar i pant för en gammal fordran af Bo Jonsson⁴. Sedan fru Ermegårds barn blifvit myndiga och Katarina Knuts-

1 Bref 1433 21/10 (Danska RA). Bengt Pogwisch afled 1432 och begrafdes i Vadstena klosterkyrka enligt Diariet.

2 *Utters Collectanea* (RA) f. 233. Att det gällde samma gårdar, som en gång varit pantsatta till Tomas von Vitzen, kan numera ej med visshet konstateras, men handlingarna ha i hvarje fall ledt Utter till en sådan uppfattning.

3 Bref 1428 2/9 (afskr. i RA från Vesterviks läroverk).

4 Bref 1427 3/5 Copiebok B. 16 f. 250 (RA) och 1429 21/1 (Säfstaholm).

dotter blifvit gift med Nils Erengislesson - således efter 1426 - ställdes också grefve Hans till ansvar för sin förvaltning af arvet, att döma af en utredning, som tyckes vara verkställd för en rättegång¹. Af hela bevisföringen framgår till fullo, att åtminstone vid denna tid intet formligt arfskifte företagits, utan att grefve Hans gjort förpantningarna och skött förvaltningen för arfvingarnas räkning och till deras »nytta».

Arfvingarnas uppgörelse fördröjdes äfven däraf att drotsens gamla förbindelser eller processerna om hans orättmätiga förvärf ännu ej voro till fullo upplärade. Under hela förra delen af 1400-talet återkomma gång på gång fordringar, som leda till tvister eller förlikning, och därvid talas alltid om arfvingarnas gemensamma skuld eller de andelar, som kunde beräknas falla på hvar och en. I själfva verket intaga tvisterna om Bo Jonssons egendomsaffärer under en följd af år en dominerande plats vid rättsskipningen i vårt land. Då alla de förekommande transaktionerna ej i detta sammanhang kunna refereras, må det vara tillräckligt att anföra några belysande exempel. I flera år tvistades om besittningar i Tjust, som Bo Jonsson olagligen skulle bekommit af Magnus Porses enka Elin Gregersdotter (se sid. 191). Redan exekutorerna hade några år efter Bo Jonssons död funnit sig böra tillerkänna fru Elin flera gårdar i Lofta, Ed och Ukna socknar, men då Bo Jonssons arfvingar ej tyckas ha erkänt detta utslag, blossade tvisten åter upp. Bo Knutsson stod därvid som representant för arfvingarna gentemot Elins dotter fru Birgitta till Fällnäs, som först varit gift med Arvid Bengtsson (oxenstjerna) och sedan med Erik Stensson (bjelke). Då drottning Philippa besökte Vadstena år 1422, var tvisten föremål för behandling inför rådet, och blef därvid Bo Knutsson tilldömd godsens². De vittnesmål, som vid detta tillfälle afgåfvos, godkändes dock ej af motparten utan fortsattes skriftväxlingen med bevis och motbevis äfven sedermera. Fru Birgitta afled först 1450 vid mycket hög ålder, då hennes stora rikedomar gingo till mer eller mindre aflägsna släktingar³.

Vid sitt besök i Vadstena 1422 afdömde drottning Philippa också en tvist mellan riddaren Gustaf Algotsson och Jon Gädde å ena sidan och Bo Jonssons arfvingar å den andra⁴.

År 1429 hänvisades till häradsrättens afgörande vissa anspråk, som Anund Sture å sin hustrus vägnar framställde rörande Fittja gård i Upland, hvilken Bo Jonsson med orätt skulle tillskansat sig från Anunds svärfader Anund Jonsson (lejonansikte)⁵.

1 Nedskrifven i Margareta Grips bok. 2 Bref 1422 (UB).

3 En inlaga i tvisten med Bo Knutsson finnes afskrifven i Margareta Grips bok. Fru Birgitta har själf skrifvit en redogörelse för sin släkt. Jfr K. H. Karlsson, Arfsdelningen efter fru Birgitta Magnusdotter (Personhist. tidskrift 1909).

4 Bref 1422 24/3 (UB). 5 Pappersbref 1429 13/1 (RA).

En tvist med Gustaf Ulfsson och hans syskon, som gjorde anspråk på några gårdar i Österrekarne och Åkers härad i Södermanland, hvilka Bo Jonsson utan vederlag skulle tagit från deras morfader Håkan Holstensson, afdömdes 1433 af konungsdom under Strengnäs biskopens presidium, och var det vid detta tillfälle, som fru Ida Pogwisch skulle få ersättning af Bo Jonssons arfvingar för de pantegods, som genom domen frångingo henne¹.

Mest segsliten tyckes den tvist ha varit, som fördes med domkyrkan i Strengnäs i anledning af dess fordran hos Bo Jonssons sterbhus. Såsom redan omtalats hade drotsen upptagit lån hos rikets biskopar och i testamentet lagt exekutorerna om hjärtat att afbetala dessa skulder. Sedan hvarje biskop och domkyrka fått en samling gårdar i pant, hade tydligen fordringarna efterhand blifvit godtgjorda. Endast uppgörelsen med Strengnäs biskopen förorsakade en del krångel. Trots det att biskop Tord åtminstone vid två tillfällen fick gårdar i pant af exekutorerna, tyckes skulden ha hållits sväfvande - kanske på grund af några komplikationer, föranledda af Bo Jonssons vänskap med biskop Tord, kanske genom någon sammanblandning med öfverexekutorn Sten Bossons affärer. Såsom redan antydts hade nämligen denne äfven haft skulder till Strengnäs biskopen, för hvilkas infriande till och med påfvestolen måste anlitas för påtryckning. I hvarje fall är det säkert, att biskopsstolen gjorde anspråk gällande mot Bo Jonssons arfvingar på 1430-talet, då den bekante biskop Tomas satt som Tords efterträdare. Han fick också medhåll af de mäktige i landet, och både drotsen och marsken och det samlade riksrådet dömde arfvingarna att betala. De vägrade emellertid att efterkomma domen under hänvisning till ett kvitto, som grefve Hans skulle skaffa från Danmark². Då trots anmaningar det utlofvade beviset för inbetalningen ej kunde företes, återstod för rådet intet annat än att gifva domkyrkan invisning på sterbhusets egendom.

År 1442 exekverades också af en särskildt tillkallad domstol under Magnus Grens presidium ett utslag i sådan riktning. Arfvingarna stodo emellertid ej att anträffa, spridda som de voro i de tre rikena, och hvar Bo Jonssons många arfvegods »voro belägna eller huru de voro skiftade mellan arfvingarna», hade man sig ej bekant. Man tillgrip därför några socknar, där man visste att grefve Hans hade egendomar under sin värjo. Sålunda blefvo Öfverselö, Ytterselö och Toreunds socknar i Södermanland lämnade domkyrkan »med allom konungsligom rätt, afgäld och ränto till en vissan brukeliga pant» till dess domkyrkan uppburit fullt för sina 600 lödiga mark. Om det visade sig, att de öfriga arfvingarna icke hade någon del i dessa socknar

¹ Se not. I sid. 302.

² Bref 1440 13/1 och 25/5 (RA), 1441 9/10 (Örnhjelms Collectanea V s. 843).

samman med grefve Hans och Sigurd Jonsson, skulle domkyrkan invisas i andra deras egendomar, men dock behålla de nämnda socknarna till dess den uppburit så mycket af sin fordran, som föll på grefve Hans' och Sigurd Jonssons del. Skulle uppbörden öfverstiga det som motsvarade de nämnda herrarnas andel »innan det varder mellem arfvingarne slitet», ålades de öfriga arfvingarna att, innan natt och år efter uppgörelsen dem emellan, ersätta grefve Hans och Sigurd Jonsson detta öfverskott¹. Emellertid fick ej ens detta domslut åsyftad verkan, ty i slutet af 1440-talet säges, att panterna frångått kyrkan och att skulden ännu ej är betald².

Otänkbart är icke att arfvingarna velat välta öfver ansvaret på den fome öfverexekutorn Sten Bosson - eller att rentaf hela åtalet mot Bo Jonssons arfvingar från domkyrkans sida berodde på någon sammanblandning med den nyssnämnda skuld, som Sten Bosson personligen haft till biskop Tord. Säkert är nämligen, att domkyrkan just vid denna tid också gjorde sina anspråk gällande för denna skuld, och att rådet 1448 instämde Sten Bossons arfvingar att svara för dennes förpliktelser till domkyrkan³.

Följande år, då Sigge Ulfsson (sparre) tillträdt biskopsdömet, ställdes dock Bo Jonssons arfvingar ånyo till ansvar. Då resultatet blef detsamma som förut, och då fru Katarina Knutsdotter såsom den förnämsta arfvingen ej infann sig inför rätten, resolverade lagmannen i Södermanland, att domkyrkan skulle få panträtt i ett antal gårdar i Eskilstuna, Torshälla och Råby socknar i Södermanland, hvilka fru Katarina »i värjo» hade⁴.

Genom dessa upprepade pantsättningar till domkyrkan kunde delar af skulden afbetalas. Från arfvingarnas sida erkändes dock icke domkyrkans fordran förrän en ny generation kom till makten. Efter Katarina Knutsdotters död - hvilken inträffade före hösten 1452, då hennes testamente verkställdes - visade sig sonen Bo Nilsson mera fogligt sinnad, kanske därför att han var uttröttad på det ständiga krafvet. För att täcka sin andel i den återstående skulden upplät han i mars 1453 vid »vänlig och kärlig sämjo» med biskop Sigge åt domkyrkan till evärdelig ägo de från modern i pant tagna gårdarna i Torshälla socken. Då biskopen lämnade vederbörligt kvitto på inbetalningen, var slutuppgörelse ändtligen träffad i denna under decennierna pågånga tvist - som dock icke föranledts af någon olaglighet från Bo. Jonssons sida, utan säkerligen blott af någon försumlighet vid de invecklade uppgörelserna.

1 Bref 1442 24/5 och 31/7 (RA). *2* Pappersbref 1449 6/10 (RA).

3 Bref 1448 8/5 (Örnhjelm's Coll. V s. 923).

4 Perg. 1450 24/2 (RA). Vissa gårdar sägas ligga i Vesterrekarne, andra, ej namngifna, i Råby. Då, Täckhammar nämnes i samband med Råby-gårdarna, afses troligen Råby-Rönö, ej Råby-Rekarne.

Äfven året efter denna förlikning hade Bo Nilsson att göra en utbetalning i anledning af Bo Jonssons transaktioner, då han nämligen I454 till Askaby kloster öfverlät jord i Svinstad socken såsom ersättning för den skada klostret lidit vid ett jordabyte med drotsen.

Under Bo Nilssons tid kom också den definitiva slutuppgörelsen mellan Bo Jonssons arfvingar till stånd. Efter moderns död hade han hos sig samlad hela Knut Bossons arfsrätt, då han själf var Katarina Knutsdotters enda barn, då morbrodem ej efterlämnat några ättlingar och då moderns halfsyster fru Philippa tyckes ha utfått hvad hon ansett sig berättigad att fordra. Det var därför fullt naturligt, att han skulle söka få klarhet i ägorättsförhållandena, och förmodligen var hans förlikning med Strengnäs biskopen också ett ledi samma sträfvän.

Representanter för Margareta Bosdotters arfvingar voro vid denna tid Ficke Bylow och hans syster Ida. Redan såsom förmyndare för sin brorson Henrik hade Ficke haft en del af Bo Jonssons gods »i värjo», och dessa hade sedermera stannat under hans vård, då han blef brorsonens arftagare. Det var således närmast med honom, som Bo Nilsson hade att träffa aftal.

Måhända har en hel serie af arfsuppgörelser företagits, fast man endast har kännedom om två af dessa.

Den första försiggick på söndagen före vårfrudag år 1453 (eller I454) då Bo Nilsson och Ficke Bylow träffades i Linköping »uppå ett vänligt och kärligt jordaskifte efter Bo Jonsson och flera våra ärfva»¹. Därvid delades dem emellan bl. a. gårdar i Tjust och Södermanland, hvarvid enhvar hufvudsakligen fick behålla hvad han »redan förinnan i värjo hade».

Vid skiftet undantogos de gods, »som hindrade äro i Södermanland», i Östergötland »emellan vika eller hvar de helst spörj as kunna». Dessa skulle senare gå i skifte »när Gud vill vi kunna dem åter vinna». Då godsens i Södermanland sägas vara belägna i Helgarö, Enhörna och Rekarne, ingingo nog härunder egendomar, som pantförskrifvits till domkyrkan i Strengnäs till afbetalning på den ofvan omtalade skulden. Måhända ha också Östgotagodsens varit i några pantnehafvares händer - kanske rester af förskrifningarna till Tomas von Vitzen, kanske gårdar, som utlämnats af arfvingarna långt senare för några försträckningar.

Kombinationen med domkyrkans pantegods gör det högst sanno-

I Handlingen finnes dels bland Riksarkivets pergamentsbref, dels i afskñft i Birger Grips jordebok i Wijks arkiv. Den är å båda ställena daterad »MCDLIII oppå fjerde arenno söndagen före vårfrudag». Den besynnerliga beteckningen kan antingen förklaras i likhet med uttrycket »tre år på det fjä.rde» (alltså det fjärde på 50-talet = 1453), eller genom att några ord utelämnats efter »arenno», försåvidt man ej kan tänka sig att tre I skrifvits i stället för fyra och att enhetstalet dubblerats (= 1454).

likt, att skiftet förrättades 1453. Detta år inföll söndagen före vårfrudag den 18 mars. Då Bo Nilsson gjorde afräkningen med biskop Sigge den 23 mars detta år, ligger det nära till hands att antaga, att han omedelbart efter uppgörelsen med Ficke Bylow farit till Strengnäs, där afräkningen skedde, för att undanrödja hindret för den fortsatta arfsfördelningen. Att däremot gårdarna skulle varit »hindrade» ett helt år efter det att biskop Sigge kvitterat slutsumman, hvilket man måste antaga om skiftet förlägges till 1454, är svårt att tänka sig.

I hvarje fall tyckes den planerade nya uppgörelsen icke, ha kommit till stånd förrän år 1455, då Ficke Bylow redan var död. Den 23 april detta år förrättades nämligen inför konung Karl Knutsson i Stockholm ett skifte mellan herr Bo Nilsson, Ficke Bylows hustru Hebla Bydelsbach och Fickes syster fru Ida angående jord, »som långliga obytt dem emellan varit haffde», och berörde detta skifte just gårdar i Östergötland¹. Att döma af ordalagen i skiftesbrevet jvoro åtminstone vissa af gårdarna i vederbörandes besittning, men utslutet är ju ej, att några af dem under tiden mellan de båda skiftena blifvit återinlösta från någon panthafvare.

Då Karl Knutssons räfst, som afsåg att återbringa frälsejord till skatte, pågick under vintern 1453-1454, är det också möjligt att arfskiftet förskjutits just genom räfsten eller på något sätt influerats af den. Otänkbart är kanske ej, att några af godsens voro »hindrade» genom statsbeslag och att de befriats först genom undersökningar i samband med räfsten.

Aktstyckena från de båda arfskiftena gifva onekligen en god belysning af situationen. Den äldre handlingen kan visserligen icke anses uttömmande, då den nämligen icke redogör för Ficke Bylows andelar, men den är i hvarje fall af stort intresse. Den yngre handlingen däremot uppräknar alla lotterna och gör dessutom kalkyler öfver de olika arfsdelarnas värde. Därpå tyckes framgå, att Ficke Bylow och hans syster Ida varit brorsonens och därmed Margareta Bosdotters universalarfvingar. Utan ett sådant antagande har man nämligen svårt att förklara summorna, som utvisa, att den ränta, som för Bo Nilsson beräknades till 118 mark, motsvarade 59 mark i den Bylowska andelen. Det är tydligen brorslotten af Bo Jonssons arf, som går till Bo Nilsson, medan systerlotten genom Margaretas son tillfaller dennes farbroder och faster.

Att sålunda jämförande kalkyler gjordes rörande gårdsräntorna utesluter ej, att delar af Bo Jonssons arf äfven genom andra uppgörelser fått en definitiv utplacering på arfvingama. Vissa omständigheter tyda nämligen på att äfven gårdar, som ej beröras i skiftesin-

1 Pappersbref 1455 23/4 (RA), tr. hos Rääf, Ydre hzd I s. 257. Utdrag tryckt här nedan sid. 363.

strumentet, från Bo Jonsson gått till de ifrågavarande släkterna, liksom det är tydligt, att under alla de år, som förflutit sedan Bo Jonssons död, egendomar genom förpantning, realisation eller annan afyttring frångått det stora arfvet.

Emellertid förefaller det som om uppgörelsen af 1455 varit slutstenen i skiftesverket och en afgörande lösning af de otaliga spörsmål, som föranledts af Bo Jonssons affärstransaktioner. Då Bo Nilsson året förut sett sig pliktig afbetala skulder, som tillkommit genom hans morfarsfar, så frammanades alltså ännu så sent som 70 år efter Bo Jonssons död i olika riktningar genljud från hans vidtfamnande verksamhet.

Fullt aflyftadt var dock ännu icke ansvaret från arfvingarnas skuldror. Äfven den följande generationen fick pröfva på den mänskliga snikenheten efter skatter genom arf, då Botilda Bengtsdotter (Pik) och hennes fränder år 1483 väckte talan mot Nils Bosson för gods, som Bo Jonsson en gång i tiden tillbytt sig af Gustaf Matsson¹.

Genom de båda uppgörelserna befastades den besittningsrätt, som de olika parterna redan åtnjoto i olika landsdelar. På Bo Nilssons lott kom först hufvudgården Vinäs, till hvilken han sålunda icke förrän genom arfskiftet fick full äganderätt; vidare ett antal uppräknade gårdar i Ukna, Ed, Lofta och Loftahammar socknar i Tjust, tydligen anslutna till komplexet kring Vinäs; dessutom allt hvad som ärfts i Ydre och Vedbo häraden, på några få undantag när, samt ett flertal gårdar i Kinda härad och i Möre härad invid Kalmar; vidare enstaka gårdar i Grebo, Svinstad, Käma och Vesterlösa socknar i Östergötland; och slutligen stora delar af Jönåkers och Rönö häraden i Södermanland med Nynäs i Bälinge socken och Täckhammar i Bärbo socken samt i öfrigt egendomar i S:t Nicolai, Tystberga, Svårta, Bogsta och Råby-Rönö socknar. Härunder ha säkerligen också inbegripits de områden, som tillhörde det af Gripsläkten sedermera splittrade Sundboholmset, hvilket innehafts af Bo Jonsson.

Det komplex, som vid slutuppgörelsen kom på Ficke Bylows lott, sträckte sig längs Stångåns dalgång öfver socknarna Wist, Vårdnäs, Hycklinge, Västra Eneby, Oppeby och Horn med afstickare bortåt Lommaryd och Hagrida socknar samt delar af Ydre härad, medan Ida Bylow också erhöll spridda egendomar i samma trakter jämte några gårdar i Tjust, »som domkyrkan i Linköping fick af Henrik Bylow». Hvad Ficke mottog vid den första uppgörelsen är svårt att veta, men då han innehade Bro i Vårdnäs socken och denna gård ej särskildt markeras år 1455, är det möjligt, att den var upptagen på hans lott år 1453, liksom Vinäs då stod främst på Bo Nilssons gårdsförteckning. Kanske ansågs den dock ej nödvändig att medräkna i

* *Utters Collectanea. f. 241 v.*

skiftet, eftersom Margareta Bosdotter fått sin moders andel genom hennes testamente. Tydligt är i alla händelser, att gården genom Henrik Bylow kommit i Fickes ägo. Det af Styffe gjorda antagandet, att Knut Bossons enka Ermegård öfverlätit Bro till sin broder Ficke är sålunda icke riktigt¹.

Med det komplex, som 1455 föll på släkten Bylows lott, följde också Bjärka och de öfriga gårdar, som Bo Jonsson sammanfört i Wist socken. Då dessa sålunda tydligen vandrat samma väg som öfriga delar af Fickes förvärf, skulle de först ha tillhört det oskiftade boet efter Bo Jonsson och sedermera såsom en del af Margareta Bosdotters arf ha gått till hennes son Henrik Bylow, för att slutligen efter dennes död hamna hos farbrodern.

Därmed förfaller det antagande, som hitintills varit gällande i fråga om Bjärka-Säbys öden efter Bo Jonssons död. Enligt gängse uppgifter skall nämligen gården ha från drotsen gått till dennes morbroder Bo Bosson (Natt och Dag), och från honom i rätt nedstigande led till Sten Bosson, Bengt Stensson och Måns Bengtsson. Hos Anrep har det till och med uppgifvits, att Bo Bosson skrifvit sig till Säby. Sistnämnda uppgift är uppenbarligen ett misstag, och något som helst stöd för ett antagande, att gårdarna tillhört dennes son eller sonson, finnes ej. Då Sten Bosson i pant från arfvingarna innehafvt gårdar i Stångåns dalgång², är det kanske ej alldeles uteslutet, att någon af Säbygårdarna också en tid varit i hans händer såsom pantegods. Men om så är, kan dock knappast någon uppgift därom ha legat till grund för det hitintills gjorda antagandet. I hvarje fall är det alldeles tydligt, att Säby kommit till släkten Natt och Dag genom Måns Bengtssons giftermål med Ficke Bylows dotter Ermegård - såsom senare skall nämnare utvecklas.

Därmed införes på Bjärka-Säbys ägarelängd en helt ny släkt, hvars samband med egendomen icke förut har beaktats. Det kan därför vara skäl att egna några ord också åt denna släkt och speciellt de medlemmar, som kunna betraktas såsom Bjärka-Säbys ägare.

3

SLÄKTEN BYLOW

Den släkt, som genom förbindelse med Bo Jonssons dotter blef ägare till Bjärka och Säby med flera af drotsens egendomar, är en

1 Styffe, Skandinavien (Brokind).

2 I Tidarsrum socken enligt bref 1410 12/1. (Sv. Dip1.).

urgammal mecklenburgsk släkt, som säges ha tagit namn efter byn Bülow vid Gadebusch. Släkten, som ännu flerstädes fortlevver, har haft stark utbredning i länderna kring Östersjön och räknar ett flertal linier, som skildes redan på 1200- och 1300-talen. Vid olika tider har den vunnit insteg i Braunschweig, Hannover, Polen, Ryssland, Danmark och Sverige. I Tyskland hafva ett antal bemärkta statsmän, krigare och skriftställare tillhört denna släkt, medan den också i Danmark gjort sig känd genom flera framstående personer. I Sverige omtalas släkten redan 1365, då en Herman Bylow bodde i Södermanland¹. Sedan har en Johan Bylow varit med bland konung Albrekts män vid uppgörelsen i Lindholmen 1395, vid fördraget i Zernava 1399 - då uppgörelse träffades med Tyska orden om Gotlands öfverlämnande - samt vid ett fördrag med staden Lübeck 1402².

Måhända är denne Johan Bylow densamme som Ficke Bylows fader, hvilken enligt sondotterns uppgift skall ha bosatt sig i Sverige. Kanske kom han hit redan under Albrekts tid, kanske kom han först senare antingen direkt från Tyskland eller öfver Danmark, där ju släkten också redan tidigt hade afläggare.

Den Johan Bylow, som blef stamfader för den svenska släktgrenen, skall ha varit riddare till den heliga grafven - en utmärkelse som kom i bruk vid korstågens tid och som ännu på 1300-talet tyckes ha inneburit, att vederbörande verkligen mottagit riddaretecknet vid Kristi graf. Han afled i Sverige 1411 och begrafdes i Vadstena kloster. Ett minne af honom hade klostret i ett fönster öfver södra kyrkdörren, där han låtit måla sin släkts vapen - 14 kulor eller besanter (= bysantinska guldmynt) i en sköld. Han skall ha varit gift med Dorothea Pinnow, som omtalas redan af släktens första krönikör, Anna Fickesdotter. Nyare släktböcker nämna som hans hustru i ett föregående gifte en Cecilia von Brochwald³.

Johan Bylow hade fem barn, söner Detlef och Ficke samt döttrarna Ermegård, Ida och Anna, såsom närmare framgår af vidstående släkttabell.

Redan vid sitt första framträdande i landet fick familjen en god position genom de förnämliga släktförbindelser den inledde. Detlef och Ermegård blefvo sålunda gifta med den mäktige Bo Jonssons barn. Ida Bylow gifte sig med riddaren Laurens Ulfsson, som till-

1 Styffe, Bidrag I s. 81.

2 Bref 1395 "a (Rydberg), 1399 25/5 (Fryxell, Handl. rör. Sveriges historia I s. 49), 1402 22/10 (Urk. buch der Stadt Lübeck V s. 57).

3 Familienbuch der von Bülow, bearbeitet durch Paul von Bülow, Berlin 1858. Uppgifterna om den svenska linien äro i flera hänseenden felaktiga, tydligen grundade på de otryckta Riddarhusgenealogierna, hvilka ytterst hvilat på Anna Fickesdotters Chronicon.

hörde den frejdade Blåsläkten och var son till Ulf Jonsson, en af de förut omtalade testamentsexekutorerna. Hon bodde som enka på Aspenäs i Östergötland, som var Blåsläktens gamla stamgård, och lefde ännu 1461¹. Anna Johansdotter ingick som nunna i Vadstena kloster, där hon bl. a. fick det hedrande uppdraget att representera vid en nunneinvigning i systerklostret Marienthal vid Reval. Hon öfverlefde alla sina syskon och dog ej förrän 1465, enligt Vadstena-diariet.

Iohan Bylow, riddare till den heliga grafven, inflyttade till Sverige, † 1411, begrafven i Vadstena.
G. 1) m. Dorothea Finnow. 2) m. Cecilia von Brochwald.

1) Detlef Bylow, † omkr. 1415. G. m. Margareta, Bo Jonssons dotter.	1) Ermegård, † 1421. G. 1) m. riddaren Knut Bosson, † 1406. 2) m. greve Hans af Eberstein, † 1447.	1) Ficke Bylow, † omkr. 1454. G. m. Hebla Bydelsbach, som sedan blef omgift med riddaren Arend Bengtsson (ulf).	1) Ida, † efter 1461. G. m. riddaren Laurens Ulfsson (Blåsläkten).	2) Anna, nunna i Vadstena, † 1465.
Henrik Bylow, † 1439. G. m. en syster till Henning Fogwisch.	Anna Fickesdotter, abbedissa, † 1519.	Ermegård Fickesdotter, † omkr. 1508. G. 1) m. riddaren Måns Bengtsson (Natt o. Dag), † omkr. 1477. 2) m. Jöns Knutsson (tre rosor), † omkr. 1497.	Beata, nunna i Vadstena, † 1487.	Margareta, † ung.

Främst bland de medlemmar af släkten, hvilka kunna betraktas som Bjärkas ägare, står Detlef Bylow.

Såsom redan antydts känner man om honom ytterst litet. Han var inflyttad till Sverige redan 1399, då han beseglade Knut Bossons bref angående Stkeholm. Sedan nämnes han som sigillvittne i några bref af 1404, som gälla upplåtelser från Bo Jonssons arfvingar till drottning Margareta. Eftersom Margareta Bosdotter ännu vid en uppgörelse i oktober detta år uppträder själfständigt vid sidan om modern och brodern, är förmodligen giftermålet mellan Detlef och henne ännu icke ingånget. År 1409 är han däremot gift, då Margareta Dume kallar honom sin måg i det testamente, hvarigenom hon skänker Bro i Kind till sin dotter. Detlef lefde ännu 1414, då han tillsammans med brodern Ficke utfärdade ett intyg för Bengt Nilssons räkning. Två år därefter är han säkerligen redan död, eftersom i det förut citerade brefvet brodern uppträder å hans barns vägnar. I Margareta Grips ofta omtalade släktbok, som nedskrefs vid slutet af 1500-talet, säges visserligen, att Detlef dött 1420, men något samtida stöd för denna uppgift har ej påträffats.

¹ Arfskifte efter Laurens Ulfsson 1447 5/4 (Copiebok B. 16 f. 46 v. RA). Bref 1461 29/9 (RA).

När Margareta Bosdotter afled är ej heller bekant. Den nyss-nämnda släktboken uppger 1427 som hennes dödsår, men med all säkerhet grundar sig denna uppgift icke på någon fortlefvande tradition lika litet som det anförda årtalet för Detlef Bylows död. Vissa omständigheter tyda på att båda dessa uppgifter äro tämligen lösa fiktioner, måhända beroende på någon misstolkning af ett urkundsdatum. Alldeles bredvid de anförda årtalen står i släktboken en med samma hand nedskrifven uppgift, att Detlef och Margareta voro döda 1417, då Ficke Bylow uppträdde såsom barnens förmyndare. Årtalet 1427, som är betecknad med romerska siffror, visar sig vid noggrann granskning vara ändradt af samma hand, så att det också kan betyda 1417. Årtalet för Detlefs död är med romerska siffror skrifvet i kanten på ett blad och kan strängt taget tydas till hvilken siffra som helst. Det är därför högst sannolikt att årtalen helt enkelt bero på felskrifning och att källan för uppgifterna icke är någon annan än ett bref, som visade att makarna voro döda 1417. I hvarje fall är det ingenting i uppgifternas sammanhang, som tyder på att några vederhäftiga källor anlitas. Hafva anteckningarna endast grundat sig på en urkund, som visat att Ficke Bylow 1417 var sina brorsbarns förmyndare, så får dödsåret flyttas ännu längre tillbaka, eftersom redan ett bref af 1416 lämnar samma upplysning¹. Under sådana förhållanden är det omöjligt att draga några som helst slutsatser om Margareta Bosdotters dödsår. Den nämnda släktboken påstår att hon lefde ännu 1410. I kända urkunder påträffas hennes namn så sent som 1411, men efter denna tid omtalas hon ej². Makarna ha tydligen varit bosatta på Bro, till hvilket de efter moderns frånfälle 1410 kunnat åberopa äganderätt, då de åtminstone erhållit hennes andel i gården. Förmodligen ha de samtidigt också haft i värjo de omkringliggande delarna af det stora arvet, således äfven komplexet kring Bjärka. Deras rätt till samma gårdar - den må nu ha varit lagligen fixerad eller ej - har efter deras död öfvergått till sonen Henrik, då de af allt att döma endast efterlämnat ett barn. Äfven om Henrik Bylow äro uppgifterna ytterst sporadiska. Säkerligen var han född omkring 1409 och således vid föräldrarnas död i sina spädaste år. År 1429 har han självständigt framträdt, då han beseglat ett bref och därvid kallat sig väpnare³. Snart därefter tyckes han ha dragit öfver till Danmark, där han sedermera uppehållit sig en längre tid. År 1431 beseglar han sålunda

1 I en copiebok på Krapperup har funnits ett bref af 1417, innehållande en af Bo Jonssons arfvingar utfärdad fullmakt (se ofvan sid. 299 n.), och måhända är det detta bref som legat till grund för uppgiften att makarna voro döda 1417.

2 Bref 1411 17/3 (afskr. RA).

3 Bref 1429 24/1 (Säfstaholm).

i Köpenhamn ett bref angående pantsättning af några danska gårdar. I augusti 1435 uppträder han bland konung Eriks danska löftesmän vid de förhandlingar med svenska rådet, som försiggingo utanför Stocholm¹. Under dessa år, då hela unionsverket knakade i sina fogar, var det säkerligen ej så lätt att jämka intresset mellan det nya fäderneslandet, där förmögenheten var placerad, och det land, där fäderneärfda sympatier och vidsträckta släktförbindelser säkerligen höllo honom fästad. Ännu i november 1435 var han i Stockholm, då han därstädes utfärdade en skuldförbindelse till sin fränka Philippa Hansdotter, af hvilken han fått låna 200 svenska mark, som skulle återbetalas Szt Mårtens dag 1437².

I den dagtingan, som gjordes i Stockholm i oktober 1435, nämnes han dock ej, liksom ej heller i fördraget i Vordingborg., Måhända har han redan nu börjat svikta it sin trohet mot konung Erik. Säkert

105. *Detlef Bylows sigill.*
Perg. 1414 28/5. RA.

106. *Henrik Bylows sigill.*
Perg. 1431 7/7. RA.

är, att då förhållandena någorlunda ordnats och konungen blifvit öfvergifven också af sina danska undersåtar, Henrik Bylow uppträder på den svenska sidan. Tillika med sin kusin Bo Knutsson deltar han i den försäkran, som rikets biskopar och en stor samling herremän i augusti 1438 afgifva i Telge, då de lofva att hålla riksens rätt, lag och sedvänjor och dem beskärma med lif och gods³. Lång blef emellertid ej hans bana under de nya förhållandena, ty redan året därpå tyckes han ha gått hädan.

Vid pålsmässa 1439 - den 25 januari - upprättade han på Ettak i Västergötland sitt testamente, »sjuker till min lekamen, dock hel osjuker till min sinne och själ», och donerade därvid sina gårdar i Tjust till Linköpings domkyrka, där han valde sin lägerstad⁴. Antagligen afled han samma år och blef som en förnäm man jordad i den vördiga Östgötadomen. Bestämda uppgifter om hans dödsår återfinnas endast i Margareta Grips bok, men då både 1439 och

1 *Bref 1431 7/7 (RA), 1435 7/8 (Rydberg III s. 131).*

2 *Bref 1435 4/11 (Dipl. Norv. VIII).* _

3 *Bref 1438 29/8 tr. hos Hadorph, Rimkrönikorna, II s. 126.*

4 *Afskr. i Margareta Grips bok (Trolleholm).*

1440 där anföras - det förra med en dödsdag, som sammanfaller med dagen för testamentet - så är det tydligt, att slutsatserna endast dragits efter testamentet. I hvarje fall är det säkert, att hans namn icke efter 1439 påträffas i någon tillgänglig urkund.

Att han från Västergötland önskade föras till Östergötlands hufvudkyrka berodde väl på att hans förfäder i denna bygd haft sina bopålar, liksom han också själf där hade egendom. Visserligen var arvet efter hans morfader ännu icke deladt, men då föräldrarna på Bro haft sitt hem, har gården för visso också af honom betraktats som sätesgård, fastän han annorstädes tillbragt hufvuddelen af sin lefnad.

Af allt att döma har Henrik Bylow haft sin bostad på Ettak - den gamla kungsgård i närheten af Tidan, där fogdar och höfvitsmän öfver Vartofta härad brukade vara bosatta. Ficke Bylows dotter Anna berättar i sin redan citerade krönika, att Ficke, »som hade mycket guld med sig till Sverige» vid ett tillfälle, då konung Erik hade ondt om penningar, varkunnade sig öfver honom och lånade honom 10,000 mark, för hvilka konungen lämnade Ettak med Vartofta härad i pant. Denna berättelse, som alldeles säkert har en saklig grund bakom sig - eftersom länet efter Fickes död stannade hos enkan och barnen - får emellertid icke fattas efter bokstafven, utan syftar säkerligen på en förpantning till Henrik Bylow. Det var denne, som hade guldets, om det också förvaltades af farbrodern.

I Margareta Grips släktbok säges, att Henrik Bylow bodde på Ettak i 15 år. Om någon grund finnes för denna uppgift, skulle gården omkring 1425 ha kommit i hans besittning, och är det i så fall tydligt, att farbrodern ombestyrde transaktionen, medan Henrik ännu var omyndig. På detta sätt kommer också Anna Fickesdotters påstående nära sanningen. Att Marquard Link 1419 innehade Vartofta härad¹ innebär ej heller någon motsägelse. Kanske har Ficke äfven bott på Ettak, medan han var brorsonens förmyndare, och stannat kvar där när Henrik sedermera begaf sig till Danmark.

Såsom redan i annat sammanhang antydts skall Henrik Bylow också ha varit gift, och skall hans hustru ha varit syster till Henning Pogwisch och således dotter till Bengt Pogwisch. Herr Henning, som rätt ofta omtalas i urkunder vid midten af 1400-talet, gjorde sig sorgligt ryktbar genom grymheter och utsugningar gentemot sina landbönder i Holstein - så upprörande att konung Christian I fann sig föranlåten att ingripa. Bland samtidens herremän intog han dock en bemärkt ställning².

För Bo Jonssons rike dotterson var det med all säkerhet icke svårt

¹ *Styffe, Skandinavien.*

² *Se Dansk Biografisk Lexicon, Bd. 13 s. 199.*

att komma in i det södra grannlandets förnämsta familjer, utan har väl tvärtom släktförbindelsen ansetts särskildt lämplig under en tid, då Sveriges och Danmarks herremän hade så mycket gemensamt med hvarandra. Äktenskapet måtte emellertid ha varit kortvarigt och fått sin afslutning redan innan Henrik återvände till Sverige. En krönikeartad anteckning vet berätta hvad som redan ofvan anförts, nämligen att Henning sedermera måste till Ficke Bylow öfverlämna några gårdar i Kind såsom ersättning för lösören, som Henrik Bylow borde haft efter sin hustru, värderade till den nätta summan af 3000 svenska mark. Ficke erhöll förbindelse på skulden, men förlorade handlingen, då Axewall under stridema mot konung Christian intogs af Tord Bonde 1452¹.

Med det anförda är allt sagdt som kan sägas om Henrik Bylow. Att med stöd af dessa strödda uppgifter skapa sig någon acceptabel föreställning om hans person är knappast möjligt. Vill man låta fantasien operera på fri hand, kan man ju föreställa sig honom såsom en ung man, som tidigt miste sina föräldrars ledning och med ärfd förmögenhet gaf sig ut i främmande land. Kanske var det en vacklande hälsa, som dref honom söderut, kanske var det farbroderns förmyndarskap som kändes besvärande. Därute ställde höga lefnadsvanor så stora kraf på hans kassa, att gårdarnas räntor ej voro tillräckliga för hans behof, utan lånevägen måste beträdas. Philippa Hansdotter var nog ej den enda som fick bisträcka honom. Då skuldsättningen icke ledde till en förkofran af hans pund och då han ej heller i äktenskapet fann den lycka han sökte, for han åter till hemlandet och tog sin tillflykt till det gamla hem, där ännu farbrodern och förmyndaren residerade. För penningförsträckningar från denne fick han säkerligen lämna den fasta förmögenheten i pant och sedan sluta sina dagar i missräkning - kanske med känsla af ett förfeladt lif. Så skördades med honom ytterligare en af Bo Jonssons ättlingar i unga år, och rikedomen fick än en gång visa sin oförmåga att bereda varaktig välsignelse.

I hvarje fall är det säkert, att Ficke Bylow blef sin brorsons arftagare. Därom talar han själf i ett bref af 1446², men det nämnes också af hans dotter Anna i den förut omtalade släktrönikan. Där kallas visserligen Fickes bror för Henrik och brorsonen för Detlef, men en dylik omkastning är lätt förklarlig, då författarinnan själf säger, att henne »något missfeles om farbrodern»³. Senare framgår

1 Jfr ofvan sid. 302, not 2.

2 Dipl. Norv. V: 735.

3 Det är denna förväxling som sedermera gifvit upphof till de bevisligen oriktiga uppgifter, som återfinnas i Familienbuch der von Bülow, där Fickes broder Henrik säges vara far dels till Detlef, dels till en yngre Henrik Bülow.

det också af ett flertal andra bref, och slutligen bekräftas uppgiften af de förut anförda dokumenten om arfsfördelningen.

Att Ficke och hans syster Ida vid uppgörelsen med Bo Nilsson mottogo så mycket, som kunde anses motsvara Margareta Bosdotters arfvedel, tyder på att de genom testamente insatts till Henriks arfvingar, Eljes borde nämligen hans egendom som bakarf ha fördelats äfven på Ermegårds och Knut Bossons ättlingar så. att Bo Nilsson erhållit en än större del af arvet. Otänkbart är därför icke att frändernas hjälpande hand fått sin belöning genom ett testamentariskt förordnande. Då detta svårligen kunde ses med blida ögon af de öfriga släktingarna, ha kanske tvister om arvet efter Henrik varit egnade att ytterligare komplicera arfsfördelningen och förskjuta den slutliga uppgörelsen.

Om Ficke Bylow, som sålunda genom en lycklig arfskombination i sin hand samlade ett af Bo Jonssons forna komplex, är i öfrigt icke mycket att förtälja. Blott vid enstaka tillfällen omtalas han i tidens handlingar. Liksom de öfriga syskonen var han född i utlandet, och antagligen hade han redan nått mogen ålder vid familjens inflyttning till Sverige¹. Dottern påstår, att han liksom sin far skall ha blivit slagen till riddare vid den heliga grafven. I svenska handlingar kallas han dock endast väpnare.

Första gången han med bestämdhet omtalas i urkunderna är 1414, då han tillsammans med brodern Detlef utfärdar det nyssnämnda intryget för Bengt Nilsson. Fyra år efteråt har han till Otto Peccatel pantförskrifvit några gårdar i Tjust. Under de följande åren - exempelvis vid uppgörelsen om panten till , Sven Sture - nämnes han också någon gång i samband med Bo Jonssons arfvingar, då han tydligt fungerar som förmyndare för brorsonen.

Efter Henrik Bylows död framträder han vid flera tillfällen såsom innehafvare af egendomar, som en gång tillhört Bo Jonsson. Sålunda ger han 1444 vid sitt giftermål hustrun löfte om Margareta Bosdotters forna sätesgård Bro². Två år därefter processar han om gården, då den gamla anklagelsen mot Bo Jonsson, om att han tilltvungit sig Bro från Helga Anundsdotter, ånyo dyker upp, i det att fru Helgas frände, det bekanta riksrådet Magnus Gren, gör anspråk gällande³. Samma år säljer han Noteby - det nuvarande Nobynäs i Småland - som han säger sig ha ärft efter brorsonen, och 1448 gör han byte med kyrkoherde Olof Vastasson i Wist, då han bl. a. bortbyter jord i Skog mot jord i Hofvetopr⁴.

1 Vid traktaten i Lindholmen 1395 (Rydberg II) nämnes bland Albrekts löftesmän vid sidan af Johan Bülow äfven en Vicke van Bülow van der Zyme. Huruvida denne är identisk med den till Sverige öfverflyttade Ficke Bylow är svårt att bedöma.

2 Bref 1444 20/9 (RA). 3 Bref 1446 4/3 (Link. _Bibl.)

4 Bref 1448 u. d. (UB). Jfr not 2 sid. 315.

Huruvida han hade några fasta egendomar utöfver dem han fick efter brorsonen är ej bekant. De gårdar i Tjust, som han 1418 bortpantade till Otto Peccatel, kallar han visserligen för sina, men alldeles uteslutetjär ej, att han förvaltade dem för brorsonen. Åtminstone en af gårdarna, Flodö i Ed socken, nämnes 1455 vid arfsfördelningen efter Bo Jonsson. Hans enka hade sedermera gårdar i Värmland, som icke kunna härröra från Bo Jonsson, då denne ej hade någon egendom därstädes¹.

Vartofta härad har Ficke tydligen haft som förpantning - vare sig han förvärfvat det för egna försträckningar eller det gått i arf från Henrik Bylow. År 1442 hade han såsom innehafvare af Vartofta län och Ettaks kungsgård en tvist med Vadstena kloster rörande fisket i Svedån, som ansetts tillhöra gården. Länet stannade sedermera i flera år hos hans arfvingar, hvilket onekligen var en märklig företeelse, då det denna tid var ovanligt att län gingo i arf². Som länsherre var Ficke bosatt på Ettak, och vid enstaka tillfällen nämnes han som sigillvittne i omkringliggande trakter.

Hans förnämsta egendom var dock för visso det komplex, han från Bo Jonssons arfvingar förvärfvade i Stångåns dalgång, med dess sträckning öfver Hanekinds, Kinda, Ydre och Vedbo häraden, och i hvilket Säby och de många gårdarna i Wist socken ingingo.

Någon märklig man har Ficke Bylow tydligen icke varit. Det inflytande han kan ha förvärfvat har nog alltigenom grundats på hans ställning som Henriks förmyndare. Därigenom kom han i beröring med Bo Jonssons mäktiga arfvingar, och därigenom fick han slutligen själf en beaktansvärd del af arvet efter den rike drotsen. I det politiska lifvet framträder han blott vid enstaka tillfällen under åren 1434 och 1435, då han med sina danska förbindelser nämnes bland konung Eriks gode män vid överläggningarna med de svenske³. År 1453 har han tillsammans med Bo Stensson och en del herremän gått i borgen för den norske riddaren Henrik Jönsson, som tillfångatagits under kriget i Västergötland och för hvilken konung Karl begärt lösen⁴. Då kriget gick fram i de trakter, där Ficke hade sin förläning, berördes han gifvetvis af kriget, men med sina danska sympatier har han förmodligen ej gjort några kraftigare insatser för konung Karls sak.

1 Bref 1465 2/8 (Copiebok B. 16 f. 373, RA).

2 Ett bref af 1456 tyder på att Claus Ribbing skulle haft Vartofta län, då han detta år hade en fogde på Ettak (Styffe, Skandinavien). Emellertid ha Ficke Bylows arfvingar behållit länet efter denna tid, då Fickes dotter Anna säger att länet tillhört dem flera år efter det hon ingått i Vadstena kloster, hvilket skedde 1462. Ännu 1480 1/1 redovisas uppbörd från Vartofta för Fickes barns räkning (Perg. RA).

3 Rydberg, III s. 124, 131, 147. Han tyckes ha varit mindre svensksinnad än brorsonen Henrik, eftersom han icke deltar i Telgefördraget 1438.

4 Dipl. Norv. XVI: 176.

Föröfrigt har hans håg kanske icke legat åt det offentliga lifvet utan tyckas snarare ideella intressen ha tagit hans tankar i anspråk. Hela hans familj hade tydligen en religiös läggning - både hans syster, hans systerdotter och två af hans egna döttrar blefvo nunnor i Vadstena - men ej heller för den profana litteraturen var han främmande. Ett af Kungl. Bibliotekets värdefullaste manuskript, en samling dikter på medellågtyska, synes ha tillhört honom¹. I dessa tider, då bokstudierna i regel voro förbehållna kyrkans män, var en diktsamling icke hvar mans egendom. Dotterns författarskap tyder också på att familjen hade dragning åt det litterära. Länge höll sig också Ficke Bylow fri från tanken på att grunda en egen familj, hvilket skedde först flera år efter brorsonens död, då han redan var »ganska åldrig». År 1444 gifte han sig med Hebla Bydelsbach, som var dotter till Albrekt Bydelsbach, ett af konung

107. Ficke Bylows sigill.
Perg. 1418 26/3. RA.

108. Släkten Bydelsbachs vapen.
Perg. 1414 15/6. RA.

Kristoffers danska riksråd. Samma sympatier som ledt honom att in i det sista taga konung Eriks parti, förestafvade också hans val af maka. Albrekt Bydelsbach hade föröfrigt varit konung Eriks höfvitsman på Bohus och hade sedermera såsom danskt ombud deltagit i mötet i Lödöse 1441, då de tre ländernas riksråd träffades efter den återupplifvade föreningen². Hans hustru Anna Krummedike var dotter till riksrådet Erik Krummedike, hvars öfriga döttrar blefvo ingifta i gamla svenska familjer.

Fru Hebla var mycket yngre än sin man och säkerligen född omkring 1425, då fadern innehade Bohus. I morgongåfva af Ficke Bylow fick hon 1000 stockholmska mark eller förskrifning på gården Bro, »j ordagods och fast grund».

Emellertid blef den gamle mannens äktenskap ej af lång varaktighet. Redan 1454 afled Ficke Bylow - om man får döma af en i Margareta Grips bok förekommande uppgift, att han lefde 15 år efter brorsonen. Han beseglade ett bref ännu den 5 februari 1454, men vid det ofvan nämnda arfskiftet i april följande år var han död.

¹ Se C. M. Stenbock, *Herr Arend Bengtssons bok (Svensk Exlibristidskrift 1915, s. I)*.

² Copiebok A 26 f. 194 (RA).

Item eii år mit annat initterligit an min åaøßer
 ban fölgoe Zšonng Lërid) od) Drottning Philippe bñit
 in i lanoet/ od) ÉÖQ tror iac att ban enar när i Ronng
 Qtlbrichtë tiio/ IEÜÉÖO att om tfyen tqma roar mnttet
 orligt) Off) tmåoracbt bår iriifet/ fam eoer naobe måffl
 föritaanoet bafmer/ bnrnleog ßrottning 9)larÉgareta Ro,
 nng 2(IIßrid)tä__xnool)er fottes od) ÖQII tbe unne figi)
 inöoroee» er) fñrlnta/ tba bånbbet bet een tijo att fiof
 nnggen mar nöbfiaob om_ gnil ocg) penningar/ od) ingen
 af alle _f)0HÉ gooige man 1 ri)Eet rpiflia honom tber ITICÖÖ
 nnofattie/for än min fabber roartunabe bonom od) nnofatte
 III?DI)X*M marc/ fbl) ban ÖCIÜÖ6 mocfetguíl in i noart
 tano meon tig/ od) tberföre bebefmaoe Konungen bonom
 igen Off) pantßaoe ynber Qüiytefenë Snfigle ett lábn fom
 beter wartoffelyareblo od) tbttagb me bl fnoiltet nan
 od) hann barn ffuíle ßafma fa länge od) tiil ti)en tiyob är
 XM. mar? naaroo betablat/od) tf)etta banne mang aal)r r
 än min åabber DCÖ 93ioof)er tbe fommo fanngan/ tbnatt
 min åabber war tíyá en ganffia albrng man Off) min mo;
 ober ganfta ong nar löan fict ßenne/ ocí) ioåro tiufamman
 3. aar för än ine tom i tberää linê. Item bflßbf min fa»
 oger Gtag od) foreflirifna <IBartofi'a bárao alt ntbi fin
 o bb/ Oil) tbe filiiteft wii ßanê barn langot [i]oi)an inc
 mar fommen bår in/ åbn effter .fier 2Irent roar affie
 oin tog .fier Green Qtwretbetign / od) feel? ärr Üitelß
 Qtrvre i bånøer baobe garb od) lábn / och min mobber
 DCÖ énifon ßlifioe oßetaßlat tiil rätten fntlnatntßan al=
 la mibßerlagning. Deo gratias. 953 flbbdll ßlef mo:
 bber nppå *Broo / brottet min åšaober gaf i)enne til mår:
 ongafioa OCT) goot goog fom tl)er ligger nnoer garben/
 gnoilcfet od) mera goot jar tror att min oišaober árfoe
 efter iin ßrober Jáer eßenrxdy ßylorv od) banä fon .fier
 æefiaf ßylçsm/ quorum anímæ .requiefcant in per-
 petua pace..

109. Anna Bylows anteckningar om Ficke Bylow.
 Komp. af sid. 10, 11 i »Chronicon». Prringskölds ed. 1718. Kungl. Bibl.

Redan efter några år blef Hebla Bydelsbach omgift med riksrådet Arend Bengtsson (ulf), som förut varit gift med en syster till Måns Bengtsson (Natt och Dag). För andra gången enka lefde hon ännu 1480, då hon förrättade arfskifte med sin dotter Ermegård, efter svägerskan Ida Bylow, samtidigt med att hon redovisade hvad hennes andre man för dotterns räkning uppburit af Vartofta härad¹. En tid därefter har fru Hebla förmodligen dött. Den förste mannens morgongåfva, Bro i Kind, var också hennes enkesäte.

I sitt äktenskap hade Ficke fyra döttrar, af hvilka två blefvo nunnor i Vadstena, en blef gift och den fjärde afled i barndomen. Vid faderns död voro de ännu minderåriga - den äldsta torde blott ha varit 8 år - och sin hufvudsakliga uppfostran fingo de därför hos styffadern, som i sitt äktenskap med Hebla Bydelsbach hade flera barn. Den äldsta dottern Anna Fickesdotter ingick som nunna i Vadstena kloster 1462. Hon var länge en af klostrets ledande krafter och afled först år 1519, sedan hon »gagneligen styrt och ställt i abbedissekallet» i 18 år och dessförinnan varit priorissa i 15 år.

Hon var »mycket boksynt efter sitt köns vilkor», såsom Vadstena-diariet förmåler, och har gjort sitt namn känt både genom några religiöst biografiska skrifter och genom en beskrifning öfver sin egen släkt, tillegnad biskop Hans Brask och utarbetad på anmodan af honom. Anna Fickesdotter Bylows »Chronicon genealogicum» är en af de första släktkrönikor, som är skrifven i vårt land - om det också dröjde ända till år 1718, innan den blef af trycket utgifven². Oaktadt den icke röjer något stilistiskt mästerskap och knappast heller någon distinkt uppfattning af händelserna, kan det vara af intresse att anföra de data hon meddelar om sin fader - i sin okonstlade form den äldsta biografi, som skrifvits öfver någon af Bjärka-Säbys ägare. Beskrifningen, som ansluter sig till det hon berättar om sin farfar och dennes härstamning, är direkt efter Peringskölds edition anförd å omstående sida. I öfrigt ordar hon vida om alla sina fränder, och framhåller särskildt huru nära förbunden hennes familj var med Sancta Britas släkt - hvilket gifvetvis var en synnerlig merit för vårdarinnan af Sancta Britas skapelse.

Något år efter Anna torde hennes yngre syster Beata Fickesdotter ha vunnit inträde i Vadstena kloster, där hon afled 1487.

Ficke Bylows dotter Ermegård gifte sig 1466 med riksrådet Måns Bengtsson, Engelbrekts beryktade mördare, som var herre till Göks-holm i Nerike³. Han hade varit gift redan två gånger förut, men

1 Bref 1480 3/4 (Copiebok B 16 f. 163, RA) och 1480 1/7 (Sv. RA och Danska RA).

2 Boken är utgifven af Johan Peringsköld (Stockholm 1718) och innehåller jämte Anna Bylows anteckningar äfven några biografiska data, nedskrifna på 1500-talet af marsken Lars Siggesson (sparre).

3 Morgongåfvobref 1466 29/9 (UB).

båda äktenskapen hade varit af kort varaktighet. Efter hans död omkring 1477 stannade säkerligen fru Ermegård kvar på Göksholm för att uppfostra sina omyndiga barn¹. Redan 1485 blef hon emellertid omgift med höfvitsmannen på Dal, Jöns Knutsson, tillhörande en från Norge inflyttad släkt, som förde tre rosor i vapnet. För andra gången enka omkring 1497, lefde hon ännu 1507, men var död i januari 1509, då arfskifte förrättades efter henne². Om hennes person är i öfrigt ingenting känt.

Fru Ermegård, som af sin förste man fick Tumbo kvarn i Kolbäcks socken till morgongåfva, blef också den slutliga arfvingen till den Bylowska släktens egendomar. Redan före moderns död fick hon öfvertaga Sundby i Öja socken, Södermanland, som innehades af hennes faster Ida Bylovv och af denna testamenterats till Julita kloster. Från klostret hade arfvingarna år 1462 återlöst gården, som efter upp-

110. Ermegård Fickesdotters sigill Perg. 1480 1/7. RA.

111. Måns Bengtssons sigill. Perg. 1458 10/3. RA.³

görelsen med Hebla Bydelsbach 1480 fick stanna hos fru Ermegård⁴. Efter modern kom hon också i besittning af Bro med närliggande gårdar, däribland komplexet omkring Bjärka.

Vid arfskiftet efter fru Ermegård, som förrättades på Bro den 29 januari 1509 i närvaro af några präster från trakten, fördelades hennes egna arfvegods - hvaribland ingick den Bylowska delen af arvet efter Bo Jonsson - och dessutom de egendomar hon fått efter sina båda män. Samlingen omfattade bortåt 130 gårdar eller gårdsdelar, spridda i Upland, Västmanland, Nerike, Södermanland, Östergötland, Småland, Västergötland och Bohuslän.

Såsom arftagare uppträdde fru Ermegårds två mågar jämte sonen Johan Månsson. Den äldsta dottern Christina Månsdotter var gift med Sigge Larsson (sparre). Den andra dottern Margareta Måns-

1 Arfskifte efter Måns Bengtsson 1479 24/2 (RA) och 1481 24/2 (UB; papper RA).

2 Bref 1507 11/2 och 1509 29/1 (Copiebok B. 16 f. 205, 259, RA). En del af ofvan anförda data äro hämtade ur Schlegel-Klingspors Åttartaflor s. 105, 293.

3 Måns Bengtsson, som tidigare förde sin släkts vapen, upptog under senare delen af sin lefnad moderns vapen (half lilja och leopard).

4 Bref 1462 20/10 (Bergshammars arkiv) 1480 3/4 (Copiebok B. 16 f. 163, RA).

dotter hade först varit gift med sin styfbroder, riksrådet Erik Jönsson (tre rosor) och var nu förmäld med Knut Lindormsson (vinge). Efter egendomens uppdelning i fyra lotter - då sonen skulle ha dubbelt mot systrarna - kom på Sigge Larssons andel bl. a. Vigby i Vårdnäs socken samt Bjärka, Skälstorp och Styfvinge i Wist socken. De öfriga Wistgårdarna - Säby, Torpa, Götterp, Klint, Hofvetorp, Ringsnäs, Karsnäs, Skorpa kvarn och »Husängar» - tillföll däremot Knut Lindormsson, hvilken tillika fick sätesgården Bro och de flesta öfriga gårdarna i Vårdnäs. På Johan Månssons båda lotter föll däremot Sundby jämte strödda gårdar i Upland, Södermanland, Nerike, Östergötland, Västergötland och Bohuslän. Då fördelningen tydligen icke tillfredsställde parterna, träffades dem emellan särskilda öfverenskommelser. Sålunda gjorde Christina och Johan den 7 februari 1500 ett byte, hvarigenom Sundby öfvergick

112. Sigge Larssons sigill.
Perg. 1509 7/2. Link. Bibl.

113. Knut Lindormssons sigill.
Perg. 1513 29/11. RA.

till system, medan däremot Johan Månsson fick Vigby och andra delar af systems lott, hvaribland med all säkerhet äfven gårdarna i Wist ingingo¹. Likartad uppgörelse har tydligen också träffats mellan Johan och hans andra syster, ty säkert är, att brodern sedermera innehade både Bro i Vårdnäs och Säby i Wist socken, då han år 1514 lämnade dem till sin hustru såsom morgongåfva. Förmodligen gjordes äfven detta aftal under loppet af februari månad - fast originalhandlingarna numera icke påträffats - ty flera bref från dessa dagar vittna om att syskonen nu verkställde en definitiv fördelning. Kort blef således den tid, då Sigge Larsson och Knut Lindormsson voro ägare till Bo Jonssons forna egendom i Wist socken. Båda hade sina ekonomiska intressen koncentrerade i andra trakter och kunde knappast ha något intresse af att till strögods sönderdela ett komplex, som under mer än 100 år hört samman.

Sigge Larsson, som skref sig till Byestad i Västergötland, afled redan några månader efter arfskiftet år 1509, då hans enka öfvertog Sundby, där hon sedermera hade sätesgård till sin död omkring 1520. Hennes son, den ryktbare riksmarsken Lars Siggesson, skref sig

1 Flera bref 1509 7/2 (Link. Bibl.; Wijks arkiv; Copiebok B. 16 f. 166, RA).

äfvén till Sundby, som från denna tid blef en af Sparresläktens hufvudgårdar.

Knut Lindormsson, som stupade i slaget vid Åsunden 1520, hade äfvén sina stamgods i Västergötland. Hans enka skref sig sedermera till mannens sätesgård Sjögerås i Klefva socken, där hon lefde ännu på 1530-talet.

Genom att Johan Månsson från sina systrar fick öfvertaga gårdarna i Wist, kommo Bjärka och Säby år 1509 till slakten Natt och Dag.

4

BJÄRKA-GÅRDARNAS STÄLLNING

Under den långa period, hvarom här är fråga, gjordes för visso inga kraftigare anstalter för att modernisera förvaltningen af det komplex, som Bo Jonsson samlat i Wist socken.

Efter de rörelser inom det ekonomiska lifvet, som kännetecknade 1300-talet och som just i Bo Jonssons verksamhet togo sig pregnant uttryck, följde i hela vårt land en tid af stillastående på det enskilda förvärfsområdet, som skarpt kontrasterar mot den föregående tidens ansatser till uppryckning och framåtskridande. Bland dem, som togo arf efter Bo Jonsson eller medverkade vid afvecklingen af hans affärer, fanns ingen, som hade intresse eller förmåga att fortsätta det organisatoriska Verk som han begynt. Det är också tydligt, att Margaretas hela politik var egnad att lamslå frälset och minska dess möjligheter för en ekonomisk utveckling¹.

Då sedermera efter Engelbrekts resning unionsstriderna satte sin prägel på lifvet, koncentrerades krafterna så starkt kring dessa, att föga blef öfver för jordbruksdriften eller näringarna, som fingo sköta sig sj älfva under häfdvunna former. De stora egendomsherrarna hade sina intressen riktade på de politiska spörsmålen, allmogen trycktes af utskrifningar och skatter, och den handel, som förekom, låg i utlänningarnas händer. I jämförelse med det föregående århundradet var omsättningen af fasta egendommar genom köp och byten försvinnande ringa, samtidigt med att priset på jorden var stadt i ett ständigt nedåtgående. Några fläktar af friskt lif eller nya fruktbringande idéer förspordes ej, och tiden var sällsynt fattig på tecken till rörelse inom det ekonomiska lifvet. Hela perioden igenom saknades det inspirationsmoment, som låg i en fortgående godsanhopning och

1 Jfr Schück, Engelbrekt sid. 58.

en stark koncentration af den enskildes maktmedel. Med skäl kan det därför ifrågasättas om icke den ringa förekomsten af kapitalistiska element var en af orsakerna till den nationella depressionen och till den försumpning af kulturen under demoraliserande partistrider, som onekligen karaktäriserar hela unionstiden. Om häri låg en återverkan från Margaretas kraftåtgärder, så är det ej den enda gång man i historien kan iakttaga, att den politik, som skapar en god statsekonomi genom nivellerande nedbrytning af öfverskjutande rikedomar, ytterst är egnad att tillbakahålla de lifsbefordrande krafterna. För Bjärka-gårdarna gjorde sig dessa förhållanden särskildt märkbara, på grund af den ovissa ställning de innehade såsom delar af Bo Jonssons oskiftade bo. Då 70 år fingo förflyta efter drotsens död innan gårdarna definitivt tillerkändes en ägare, var det naturligt, att några personliga insatser icke kunde få göra sig gällande vid deras skötsel.

Under de första åren efter Bo Jonssons död tyckes Bjärkaholm ha disponerats af en bland hans testamentsexekutorer, Ulf Jonsson af Blåsläkten - den ofvan omtalade fränden till Bo Jonsson. År 1390 har denne nämligen utfärdat ett bref därstädes, och följande år, då han jämte sin hustru Gunhild Uddormsdotter, upprättat sitt testamente, har han ihågkommit Wist kyrka med en penningsumma.

Ulf Jonsson var lagman i Östergötland och ägde bl. a. gårdarna Aspenäs och Såna i närheten af Sommen. Den förra gården var släktens gamla stamsäte, den senare hade han köpt af Bo Jonsson. Då han i drotsens testamente tillerkändes ett belopp af 1000 mark lödiga, som delvis skulle utgöra inbetalning af en skuld, är det möjligt att han tagit Bjärka i sin värjo såsom säkerhet för den summa han sålunda hade att fordra i boet. Tänkbart är också, att hans vistelse på Bjärkaholm stått i samband med hans uppdrag som exekutor, då han - i likhet med Karl Ulfsson, Sten Bosson och Birger Ulfsson - fått taga ett slott i besittning. Han lefde några år efter det att exekutorerna befullmäktigat Sten Bosson att fullgöra deras värf, då han nämligen omtalas ännu 1393, men antagligen har han dött en tid därefter. Sonen Laurens Ulfsson, som öfvertog Aspenäs, var först gift med Katarina Stensdotter (bjelke) och därefter med den förut nämnda Ida Bylow, en syster till Bo Jonssons måg Detlef. Sannolikt har Bjärkaholm nedrifvits i samband med Margaretas reduktion, då det föreskrefs, att alla under Albrekts tid uppbyggda borgar skulle jämnas med marken, försåvidt konungen och drottningen ej önskade deras bibehållande. Säkert är i hvarje fall, att Bo Jonssons borg icke efter den tiden omtalas. Ruinerna och de därstädes hittade fomminnena tyda också på att borgens historia kan begränsas till 1300-talet samt att den förstördes genom fredlig

rasering och icke genom krig¹. Man frågar sig endast, hvart stenarna från de raserade murarna tagit vägen, då inga stenhopar skönjas på den lilla holmen eller i trakten däromkring. Kanske ha de kastats i den bredvid flytande Stångån - och sålunda återbördats till marken vid den upprepning, som i våra dagar gjorts i samband med Rengens sänkning.

Senare ingick komplexet kring Bjärka i den samling gårdar, som voro pantförskrifna till Tomas von Vitzen enligt hvad ofvan omtalats. Då egendomarna år 1402 återlöstes af arfvingarna och togos som pant af släktens representant Bengt Nilsson, uppräknas i Wist socken jämte Säby, och Bjärkatorp äfven följande gårdar eller lägenheter: Byrstorp, Dala, Dalshult (Dal), Gasarp, Göttorp, Hofvetorp, Hållingstorp, Högmo, Ingatorp, Jordstorp, Karsnäs, Klint, Markustorp, Ringetorp, Ringsnäs, Risnäs, Sjövalla, Skog, Skålstorp, Styfvinge och

114. Ulf Jonssons sigill.
Pefg. 1367 5/8. RA.

115. Tomas U. Vitzens sigill.
Pefg. 1406 13/10. RA.

116. Bengt Nilssons sigill.
Pefg. 1416 11/5. RA.

Tegneby. Äfven »Gammalkirkio» och tre kvarnar i Gillingsfors upptagas såsom hemmahörande i Wist.

Märkligt är att Bjärka icke nämnes utan endast Bjärkatorp. Måhända tyder detta på att själfva sätesgården disponerats af någon annan och att endast utgårdarna varit pantförskrifna. Kanske har Bjärka fortfarande varit upplåtet till Ulf Jonssons släkt såsom säkerhet för andelen i arfvet och först senare blifvit återförenadt med komplexet.

Huru länge Bengt Nilsson behållit Bjärkagårdarna som pant för sin inbetalning och under hvilka förhållanden de sedermera återkommit till Bo Jonssons barn är icke möjligt att bedöma, då nämligen gårdarna från denna tid så godt som försvinna ur de bevarade handlingarna. År 1403, då en utredning gjordes om Bo Jonssons forna byte af gårdar i Wist med kyrkoherden därstädes, var det Knut Bosson, som till gården Bro hade begärt handlingar rörande dessa transaktioner, och tyckas sålunda Bo Jonssons barn vid denna tid vara rättsinnehafvare.

1 Se därom den särskilda skriften om Bjärkaholm.

De därvid lämnade upplysningarna äro för öfrigt rätt illustrerande, då de omtala, att Sven Sture, som jämte Tomas von Vitzten och en del andra herremän vistades hos herr Knut på hans sätesgård, uppträdde med öfverlägsna åtbörder gent emot prästen, som innehade bytesbrevet. Då denne i god tro öfverräckte brevet, stoppade herr Sten det i ärmen för att gömma det, och då prästen bad att återfå hvad han med full tillförsikt utlämnat, bemöttes han med hårda ord och hotades rentaf med döden, om han ej upphörde att återfordra brevet - ungefär som våra dagars Ruhrinkräktare stämpla opposition mot våldet som brottslighet. De mäktiga herrarna läto sig ej heller beveka, utan måste sedermera vittnesmål anställas med socknemännen för att klara upp tvistefrågorna¹.

Sedermera nämnas vid enstaka tillfällen bönder i Säby och omkringliggande gårdar bland fastemän och sigillvittnen, men om gårdarnas ägare förekomma på en lång tid inga uppgifter. Af en räfsteingsdom år 1413 framgår, att några af gårdarna - Hofvetorp och Vässentorp - ännu förvaltades i arfvingarnas namn utan att vara tilldelade någon särskild af Bo Jonssons fränder. Så har säkerligen också vid denna tid varit förhållandet med Bjärka och Säby.

Vid hvilken tid gårdarna kommit att inräknas i Margareta Bosdotters arfvedel framgår ej heller af urkunderna. Genom sitt nära grannskap till Bro ha de antagligen ansetts närmast sammanhörande med denna sätesgård och så blifvit dit anslagna, då Margareta år 1409 erhållit moderns andel i Bro.

Först efter det att Ficke Bylow framträdte såsom delägare i arfvet efter Bo Jonsson, kan man åter skönja en bestämd innehafvare af gårdarna i Wist. Då Ficke år 1448 till kyrkoherden Olof Vastasson bortbyter 3/4 attung i Skog mot 1/2 attung i Hofvetorp, är det troligt, att han har tagit komplexet i besittning. Uteslutet är dock icke, att några af gårdarna varit bortpantade, eftersom de tyckas ha ingått bland de gårdar i Östergötland, som ej kunde skiftas 1453, därför att de »hindrade» voro. Både Tomas von Vitzens arfvingar och Sven Sture hade pantegods i dessa trakter - för att blott nämna de exempel på panthafvare, som ofvan omtalats. Några handlingar, som lämna visshet härutinnan, ha emellertid ej påträffats.

Sedermera följer 1455 års arfskifte med redogörelse för den samling gårdar, som föll på familjen Bylows lott. Här igenfinnas nu väsentliga delar af det gamla komplexet, då i Wist socken uppräknas: en gård i Bjärka, tre gårdar i Säby, en gård i Karsnäs, en gård i Ringsnäs, tre gårdar i Risnäs, en gård i Skälstorp, en gård i Styfvinge, två gårdar i Tegneby, en gård Torpa samt Götterp, Ingetorp, Jordstorp, Ringetorp och Skorpa kvarn. Det enda nya namnet är

1 *Bref 1403 27/5 (Sv. Dipl. IV, n:r 2968).*

Torpa, men är denna gård antagligen - såsom i annat sammanhang antydts - identisk med Bjärkatorp.

En jämförelse med 1402 års bref visar emellertid, att flera gårdar äro försvunna år 1455, nämligen Hofvetorp, Hållingstorp, Skog, Gammalkirkio, Markustorp, Byrstorp, Sjövalla, Dalshult, Gasarp, Högmo, Klint och Dala. Under de mellanliggande åren har sålunda tydligen en förändring försiggått. Några af dessa gårdar ha efter 1402 säkerligen blifvit afhysta eller såsom torp uppgått i de kvarvarande gårdarna, eftersom de i början på det följande århundradet ånyo förekomma i komplexet. I andra fall däremot måste försvinnandet bero på att gårdarna verkligen afskilts och gått till nya ägare, vare sig genom enskilda öfverlåtelser eller genom statsåtgärder med rättslig innebörd.

Denna afsöndring var föröfrigt påbörjad redan före 1402, i det att flera gårdar eller gårdsdelar, som Bo Jonsson en gång ägt i socknen, vid denna tid äro försvunna. Så är exempelvis fallet med Husby - hvilket dock med säkerhet bortgått före Bo Jonssons död - och vidare med Gräshorfva, Gunnarsbo, Landamäre och Mårdstorp, som icke nämnas hvarken i 1402 eller 1455 års bref och som först något århundrade efteråt ånyo förvärfvas af Säbys ägare. Äfven Vässentorp saknas vid båda dessa tillfällen, men kan dock knappast ha frånskilts före 1413, då nämligen gården ännu detta år vid ett räfste-ting tilldömdes drotsens arfvingar.

Huru ha nu dessa afsöndringar försiggått och hvart ha de många gårdarna tagit vägen? Med det ytterst begränsade källmaterialet är det alldeles omöjligt att på dessa frågor lämna ett tillfredsställande svar. Det finnes knappast ett enda fall, då dokumenten gifva någon direkt upplysning - utan har man att på andra håll söka ledning för att komma till några slutsatser, hvilka dock aldrig kunna blifva annat än sväfvande.

Såsom i annat sammanhang antydts har säkerligen Ädrottning Margaretas räfst sträckt sig äfven till Bo Jonssons gårdar i Wist socken - trots det att den icke efterlämnat något spår i bevarade urkunder. Det enda räfstetingsbref, som berör någon af de ifrågasvarande gårdarna, är en dom af år 1413, då Hermans i Bogesta förpantning till Bo Jonsson var under pröfning. Här gällde det dock icke något reduktionsmål - förpantningen hade ju skett förrän Albrekt kom i landet - utan en vanlig rättstvist, då förpantarens fränder tyckas ha tagit områdena i besittning. Tvisten gällde närmast Vässentorp, och kanske var frändernas beslag anledningen till att gården saknas i 1402 års bref. Bo Jonssons arfvingar vunno emellertid processen, då jordarna tilldömdes dem »för gammalt frälse». Saknaden af belysande urkunder är emellertid intet bevis för att räfststen lämnat dessa trakter oberörda. Då man ser, att flera af Bo

Jonssons forna gårdar äro upptagna som skatte eller krono i de första jordaböckerna från 1500-talet, har man tvärtom anledning förmoda att reduktionen äfven tangerat dessa.

Så tyckes exempelvis vara fallet med Hofvetorp. Då ej mindre än 5 attungar ingingo i komplexet 1402, var tydligen hufvuddelen af gården i Bo Jonssons händer. Ännu 1413 fanns en del kvar, men 1455 var gårdens samband med Bo Jonssons arf alldeles upplöst, då Hofvetorp icke omtalas vid arfskiftet.

Senare förekommer visserligen inom komplexet en gård i Hofvetorp, men det är tydligen den halfva attung, som Ficke Bylow tillbytt sig 1448 och som ej behöfde inräknas vid arfskiftet, då den var Fickes eget förvärf. Sannolikt var denna del af gården belägen vid Skorpaafallet på västra åstranden. Då egendomen vid det senare arfskiftet 1509 delades i två lotter, kom nämligen Skorpa på samma lott som Hofvetorp, medan Skälstorp med östra åstranden gick åt annat håll. Skulle endast den ena stranden hafva tillhört egendomen, borde Skorpa ha gått med Skälstorp, då man svårligen kan föreställa sig Skorpa såsom en isolerad egendom.

De delar af Hofvetorp, som voro afskilda 1455, ha sålunda tydligen varit belägna söder- och västerut. Att döma af senare uppgifter ha de omfattat 4 à 5 gårdar, af hvilka åtminstone en upptages som skattehemman och en som kronohemman i 1500-talets jordeböcker. Det är mycket möjligt, att dessa gårdar genom räfstetingsutredningarna efter 1402 blifvit frändömda Bo Jonssons arfvingar.

Äfven Hållingstorp har tydligen afsöndrats från komplexet efter 1402. I 1500-talets jordaböcker upptages gården som skattehemman, och sin natur förändrade den först då den efter mer än ett sekels bortovaro ånyo införlifvades med Säby och därigenom blef frälse. Skog har med all sannolikhet varit underkastadt ett flertal byten och förskjutningar innan det i jordaböckerna framträder med varierande beteckningar, i det att både skatte-, krono-, kyrko- och frälsehemman finnas inom området vid 1500-talets midt. Såsom redan antydts har Ficke Bylow 1448 bortbytt delar af Skog, och efter den tiden saknas namnet alldeles i Säbykomplexet under flera århundraden. Då man icke vet, huru stor del af byn Bo Jonsson hade i sin ägo, är det svårt att döma om dess öden - vare sig man nu vill på det senare Skogsområdetinränga endast de äldre Skogsgårdarna eller man äfven vill medräkna det ofvan omtalade »Gammalkirkio». Säkert synes i hvarje fall vara, att sistnämnda gård gått till nya ägare, eftersom 1455 års bref icke upptager något namn, som kan identifieras med den något mystiska gården. Nära till hands ligger ovillkorligen att tänka på en verkan af reduktionen, som också kan ha undanröjt det af Bo Jonsson konstruerade namnet, hvilket efter 1402 är alldeles försvunnet.

Landamäre och Vässentorp äro sedermera kronohemman, då de framträda i jordaböckerna, Gräshorfva räknas till prebendehemmanen, och Markustorp är både krono- och kyrkohemman vid 1500-talets midt. Tydligt ha de genom någon reglering eller öfverlåtelse frångått Bo Jonssons arfvingar. Gunnarsbo och Mårdstorp saknas alldeles i de äldsta jordaböckerna på 1500-talet, men ha med all säkerhet brukats under andra gårdar - det förra under Torpa, det sistnämnda under Hållingtorp, som frångått komplexet. De återkomma nämligen sedermera tillsammans med dessa gårdar.

De bortåt Erlängen belägna Byrstorp och Sjövalla äro anslagna till kyrkan, då de framträda i jordaböckerna - det förra kyrkohemman, det senare prebendehemman. Forsa, som senare med sitt område införlifvade dessa båda hemman, tyckes vid 1500-talets midt redan vara sätesgård och nämnes därför ej i kronans jordaböcker. Säkert är i hvarje fall, att dessa kring Stångåns utlopp i Erlängen belägna landsdelar, som en gång tillhört Bo Jonsson, redan under 1400-talet afsöndrats från Säbykomplexet och sedermera ej därmed återförenats.

Bland de hemman, som saknas i 1455 års bref, återstå sålunda endast att nämna Dalshult, Gasarp, Högmo, Klint och Dala. De tre förstnämnda ha sannolikt kvarstannat i komplexet och brukats under någon annan gård, eftersom de samtliga åter framträda såsom Säbyhemman under de följande århundradena utan att man har anledning antaga, att de ånyo förvärfvats. Så har nog också varit fallet med Klint, som redan 1509 ånyo nämnes bland Säbygårdarna och sedermera i jordaböckerna upptages såsom frälsehemman. Beträffande Dala däremot är det svårare att vinna visshet. I början på 1600-talet nämnes under Säby ett torp med detta namn, men o-nekligen förefaller det märkvärdigt, om en enstaka gård borta vid Erlängen skulle ända sedan medeltiden hållit sig kvar som torp under Säby, när alla de mellanliggande gårdarna vandrat sina egna vägar. Det genom alla dessa afsöndringar betydligt kringskurna komplexet förminskades ytterligare genom arfskiftet 1455, då de stora gårdarna Risnäs och Tegneby gingo till Ida Bylow. Därmed bortföll också den sista möjligheten för Säbys ägare att behärska den nedre delen af Stångåns lopp, och den ram, som Bo Jonsson upptimrat för att omsluta alla stränderna af det betydelsefulla vattendraget, var ohjälpligt slagen i spillror.

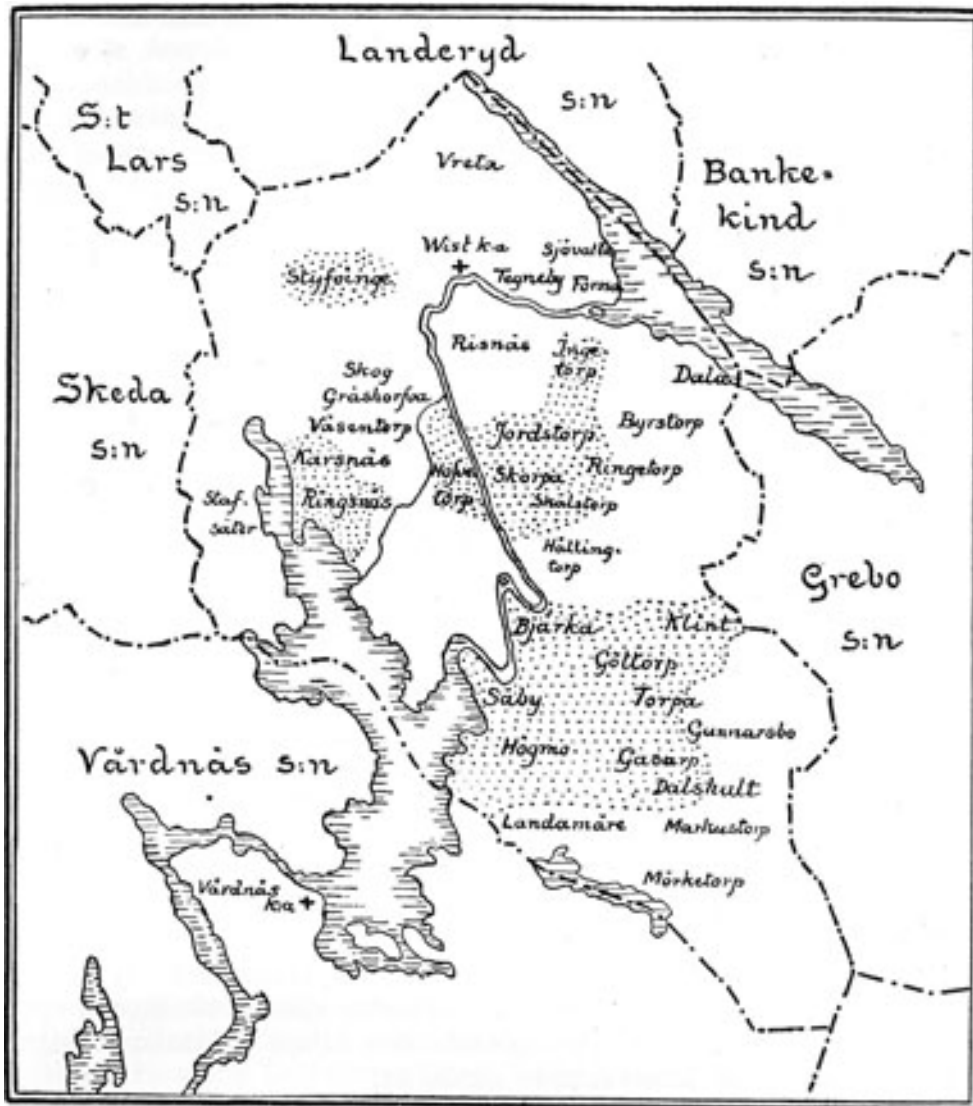
På detta sätt kom den mönstergård, som Bo Jonsson afsåg att utveckla kring sitt Bjärkaholm, i stympadt skick att stanna hos den, som fick öfvertaga hans dotters arfvedel. I stället för den homogent sammanslutna domänen - där möjligen en och annan fri jord inom ringen ej kunde förrycka sammanhanget - fanns där nu endast spridda hemman eller jordlotter, afskurna än här, än där af andras

egendom. Vidstående karta lämnar inblick i förändringen, fast gifvetvis gränserna icke få betraktas som distinkta, särskildt i fråga om gårdar, som endast delvis tillhörde komplexet.

Och det var ej nog med att godset sönderstyckats och värdefulla sträckor alldeles frånskilts. Inom området hade också vissa delar upphört att brukas såsom särskilda gårdar, ja kanske rentaf upphört att vara bebodda. De ansatser, som tidigare gjorts till en mångsidig utveckling af rörelsen, hade också stäckats. De många kvarn-
läggningarna äro nu försvunna, och I455 tyckes Skorpa vara det enda ställe, som har en kvarn. I hela den ekonomiska utvecklingen skönjes en utpräglad stagnation - den må nu vara typisk för tiden med motsvarigheter å andra håll eller i sina yttringar rent lokalt begränsad. I hvarje fall ha de ovissa ägorättsförhållandena varit en bidragande orsak till tillbakagången, samtidigt med att också det allmänna tidsläget verkat deprimerande.

Under den närmast följande tiden hann knappast någon förändring inträda härutinnan. Då ingen af gårdarna användes som sätesgård, kunde ägarna ej egna dem något omedelbart intresse. Hebla Bydelsbach bodde visserligen på Bro, där hon omtalas så sent som 1477, och hade sålunda möjlighet att stå i förbindelse med sina gårdar på andra sidan Rengen. Men då egendomen efter hennes död gick till dottern Ermegård, upphörde den personliga kontakten mellan gårdarna och deras ägare. Borta i Nerike lefde fru Ermegård som Magnus Bengtssons hustru, och då hon för andra gången blef gift, flyttade hon säkerligen med sin man till någon af hans gårdar i Västergötland. Så fingo Bjärkagårdarna lefva sitt afskilda lif, utan herregårdsprägel och utan herregårdsbesök, endast gifvande den afkastning och de räntor, som brukningen genom landbönder kunde åstadkomma. Att de också betraktades som typiska utgårdar synes framgå af det första arfskiftet 1509, som ogeneradt styckade det gamla komplexet, då det delades mellan fru Ermegårds båda döttrar.

Vid denna tid var också gårdarnas antal ytterligare reduceradt. Visserligen upptogos nu fyra gårdar i Säby i stället för tre, och visserligen framträdde nu Klint ånyo såsom gård, medan också den af Ficke Bylow förvärfvade gården i Hofvetorp inräknades i komplexet. Försvunna voro däremot Ingetorp, Ringetorp och Jordstorp - de tre gårdar, som uppe i nordost bildade ett särskildt område inkiladt mellan Risnäs och Byrstorp. Måhända voro gårdarna endast bortförpannade eller brukade såsom torp, ty definitivt frånskilda kunna de knappast ha varit, eftersom de 1524 ånyo sammanhörde med Säby. Utslutet är ej heller, att deras bortovaro beror på ett rent förbiseende vid kopieringen af skiftesbrevet, Att afskriften är dålig, därpå tyder också den något mystiska gården »Husänger i Wist socken», som i brevet inkilats efter några gårdar i Västerås biskopsdöme. Om man

117. Ermegård Fickesdotters gårdar i Wist.
 Priokadt område (approximativt). Namn moderriseradø. Kartan uppr.
 1923.

ej vill tänka sig att Husby införlivats med komplexet, får man nog räkna med en felskrifning af sockennamnet.

Om man söker kalkylera räntefkastningen vid gårdarna under denna period får man också intryck af stillastående eller tillbakagång. Att göra någon exakt beräkning med hjälp af de uppgifter, som återfinnas i öfverlåtelse- och skiftesbrefven - de enda tillgängliga källorna - är gifvetvis svårt, då siffrorna vid olika tider hafva varierande innebörd, men i någon mån belysande kunna ju alltid uppgifterna vara. Om också

minskningen i afraden är en företeelse, som öfverallt kan iakttagas, och som sammanhänger med förändringar i skattläggningen, så måste den i hvarje fall äfven tyda på ett minskadt utbyte af jorden.

I den handling, hvarigenom komplexet 1402 återställdes till Bo Jonssons arfvingar, är - såsom tidigare nämnts - afkastningen icke angifven för hufvudgårdarna Säby, Styfvinge, Skog, Risnäs, Tegneby och Hofvetorp, som betecknades endast med attungtal. I brefven 1455 och 1509 är däremot afrad beräknad äfven för dessa gårdar, och attungtalet har här, liksom flerstädes i Östergötland, alldeles kommit ur bruk vid beteckning af gårdarnas värde och storlek. Utgår man emellertid från det i annat sammanhang angifna normaltalet, enligt hvilket 24 spann afgäld motsvarade en attung, skulle man år 1402 för Säbys 4 attungar få en afkastning af 96 spann. Vid denna tid var emellertid afgälden per attung öfverallt i sjunkande, hvadan en så hög ränta icke kunde beräknas. År 1455, då räntan af Säby utgick i både korn, smör och penningar, beräknades för enhvar af de 3 gårdarna i Säby »9 spann korn, 1/2 mark lübska och 1 pund smör». År 1509 uppgick räntan för hvarje gård till samma mått korn och smör, fast vid detta tillfälle kornet angafs i tunnor och smöret i marker. Genom att gårdarnas antal var ökad till 4, blef dock den totala räntan af Säby större än år 1455¹.

För Bjärka är det svårt att göra någon exakt beräkning, då Bjärkatorp år 1402 säkerligen ej är identiskt med Bjärka år 1455. För Skälstorp nedgick räntan från 4 tunnor korn och 6 öre penningar år 1402 till 2 tunnor korn och 17 mark smör år 1509, medan för Götterp, som 1402 gaf 4 tunnor korn och 2 pund smör, hela kornräntan var bortfallen både 1455 och 1509, så att endast 4 pund smör utgick af gården. Äfven för Ringsnäs och Karsnäs var afgälden mindre år 1509 än den varit 1402. Jämsides med att komplexet stympades genom fränskiljande af betydande egendomar eller brukningens upphörande vid andra, minskades sålunda den årliga ränteafkastningen vid de flesta af de kvarvarande gårdarna.

I öfrigt är om Säbygårdarna under dessa år icke mycket att förtälja. Vid enstaka tillfällen förekomma i handlingarna namn på gårdar, som för närvarande höra under godset, eller namn på bönder, som därstädes varit hemmahörande. Men då det mest är rättsliga dokument, som till sin innebörd afse helt andra gårdar, äro de föga upplysande

I Uppgiften i 1509 års bref lyder: »4 gårdar ränta 6 tior korn, och 17 mark smör af hvar gård». Då 6 spann brukade räknas på 1 tunna, är afraden per gård densamma som 1455, om man läser uppgiften så, att kornräntan 6 t:r (= 36 spann) afser alla gårdarna och endast smörräntan hvarje gård. Då 1 lispund smör brukade motsvara 16 å 20 marker, afses år 1455 tydligen lispund, som i förevarande fall är lika med 17 marker. Måhända funnos 4 gårdar också 1455, så att endast skriffel föreligger.

för Bjärka-Säbys historia. Så sällsynta som de bevarade handlingarna äro från denna tid, kunna fallen dock förtjäna antecknas.

Särskildt ofta återkommer namnet Tomta i samband med gårdarna i Wist, hvarför det ligger nära till hands att identifiera gården med det Tomta ett stycke söder om hufvudgården, som för närvarande brukas såsom torp. Då emellertid namnet i alla handlingar från denna tid är bundet vid en enda person - Dan i Tomta - som tyckes ha varit en i orten bemärkt man, och då Tomta ej i någon äldre handling omtalas såsom gård i Wist socken, är det sannolikt, att här åsyftas ett annat Tomta i Hanekinds härad. Tanken ledes därvid till Tomta i Ledebergs socken - som visserligen numera ligger i Valkebo härad, men som förut kan ha tillhört Hanekind - och tödes ett sådant antagande af den omständigheten, att samma gård längre fram i tiden innehades af en mäktig bondesläkt, inom hvilken Dan var ett ofta förekommande namn¹.

Redan 1403 nämnas, i det förut omtalade vittnesmålet angående ett af Bo Jonssons byten, flera bönder i socknen, såsom Karl i Ringsnäs, Agmund i Torpastada, Joan i Stafsäter, Inge i Risnäs, Gudmund Harugson i Hofvetorp, Ingemund i Skälstorp, Ragvald i Ingetorp och Mathias i Karsnäs.

År 1412 ger häradshöfdingen i Hanekind fasta å en äng och en kvarn i Gatan, som Carl Ingemarsson köpt af Anders Jonsson i »Modiabodha», och nämnas därvid bland fastemännen Erik i Risnäs, Jöns i Hällingstorp och Dan i Tomta.

Jöns i Hällingstorp och Henning i Skog äro 1413 jämte Dan i Tomta - nämndemän vid den ofta återopade räfstetingsdom, då biskop Knut och lagmannen Ivar Nilsson tilldöma Bo Jonssons arfvingar två kvarnar och ett ålfiske i Hackefors samt jord i Hofvetorp och Väsentorp, som Bo Jonsson köpt af Herman i Bogesta, men som Jösse Martensson »afweldt hans arfvingar».

Dan i Tomta förekommer äfven 1414, då han tillika med Olof i Skog, Henning Götesson i Skog, Lasse i Markustorp, Göte i Flådra och Gudmund i Stafsäter är nämndeman vid Hanekinds häradsrätt, som utfärdar intyg om Linköpings domkyrkas rätt till Norrberga och Norrberga afgärdatorp. Rörande Wist kyrkas andel i samma Norrberga lämnas 1436 ett intyg af kyrkoprästen Karl Andrisson i Wist, som upptagit ett vittnesmål i ärendet af Storbjörn i Toketorp.

År 1426 omtalas en Magnus Ragvaldsson i Hofvetorp, 1439 Son i

I Se därom C. M. Kjellberg, Tomta gård och Tomtasläkten (Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1916). I en förteckning öfver bref, som funnits å Säby, omtalas ett jordbyte mellan biskop Knut i Linköping och Dan i Tomta 1328. Då ingen biskop Knut fanns detta år, är det tydligen en feldatering, kanske för 1428, eftersom detta år både biskop Knut och Dan i Tomta existerade. Den senare omtalas nämligen ännu så sent som 1439 (se nedan).

i Hofvetorp och Dan i Tomta, 1442 Olof i Säby, 1443 en Håkan Mark m. fl., som sålt jord i Hofvetorp till Soni Joansson, 1453 Lasse i Karsnäs, som vittnade vid kyrkoherdens klagomål rörande en tomt i Skog, och 1459 samme Lasse i Karsnäs jämte Sven i Skog.

Med Hebla Bydelsbach hade bönderna i Hofvetorp år 1474 en tvist, då Niclis Magnson m. fl. kärade till henne om en tomt i södra gården, som fru Heblas fogde Sven Jonsson häfdade från byn i Hofvetorp. Hennes mjölnare Jönis Kubbe hade trugats att inhägnat tomten därför att den låg nedanför hennes byggningstomt i byn och hennes kvarntomt vid ån. Efter rannsakan dömde emellertid häradsrätten tomten under byns ägo.

Följande år omtalas också ett flertal bönder i socknen, då ett skifte förrättades mellan Joan Magnson i Markustorp och Wist kyrka, hvars talan fördes af herr Hannes och kyrkovärdarna Peder Magnson och Niclis Magnson i Hofvetorp. Det af häradshöfdingen utfärdade in-tyget beseglades af bl. a. Jönis Dansson i Tomta, Magnus Niclisson i Skog och Magnus Karlsson i Säby.

Peder Månsson och Nils Andersson i Torpa omtalas 1478, då de slagit ihjäl en Johan Pil och nu lämna mansbot därför till dennes svåger. År 1482 tjänstgör Ingevald i Vässentorp som fasteman, och 1484 omtalas vid två olika tillfällen Hakon i Säby och Peder Magnson i Säby såsom sigillvittnen. I ett af dessa fall stadfäster häradsrätten en öfverlåtelse af jord i Hofvetorp, som Sone Gryns i Berga sålt till Anders Pedersson i Hofvetorp. Samme Anders Pedersson nämnes ånyo 1494, då han sålt sin jord i Hofvetorp till Måns Holvitsson för 20 mark. Bland fastemännen vid denna försäljning märkes Simon i Säby¹.

Under de osäkra och oroliga förhållanden, som vid denna tid voro rådande, fingo dessa trakter naturligtvis också känna stridernas besvärligheter och skatternas tyngd. Det krig, som ledde till konung Albrekts afsättning, var visserligen förlagdt till andra delar af landet, men medan konungen satt fången, ströfvade tyskar kring under rof och plundring äfven i Östergötland. Måhända är det från någon händelse under dessa tider, som en äng i närheten af Säby erhållit namnet Garpekärr, då enligt sägnen tyskar därstädes blifvit nedgjorda. Då därtill kom svår missväxt år 1391, kunde domkapitlet klaga »att hundra landbönder finnas, som alla tillsammans icke äga en spann korn eller ett lass hö eller nöt och smör eller andra ätande varor».

I Af här åberopade bref efter 1420 återfinnes bref 1442 2/10 i Hans Brasks copiebok (RA), bref 1474 31/12 bl. RA:s pappersbref och alla öfriga bl. RA:s pergamentsbref under följande data: 1426 17/6 o. 3/7, 1436 u. d., 1439 24/6, 1443 u. d., 1453 25/5, 1459 12/4, 1474 5/5, 1475 24/6, 1478 21/12, 1482 15/6, 1484 före 2/2 o. 19/6, 1494 21/6.

Ännu starkare känning fick Östgötabygden af de orostider, som begynte med Engelbrekts folkresning 1434 och sedan med endast få afbrott fortforo till medeltidens slut. I Östergötland höllos flera af de afgörande mötena med rådet eller folkombuden. Östergötlands herremän togo verksam del i politiken, och till och med stiftets biskopar _ den myndige Kettel Karlsson och den lärde Hemming Gad - afklädde sig biskopsskruden för att deltaga i de profana striderna. Redan Engelbrekts första segertåg sträckte sig ner öfver Östergötland, där Ringstadaholm och Stäkeborg tillfölo honom. I Östergötland utspelades också det blodiga slutet på Jösse Erikssons tragedi, då bönderna i Aska härad släpade honom ut från Vadstena kloster, där han tagit sin tillflykt, och sedan själfva satte sig till doms öfver honom vid »Motala ting», hvarefter

»de lade hans hufvud på en stock
och höggo hans hufvud från hans kropp».

Vid Engelbrekts första besök i Östergötland blefvo nog icke trakterna omkring Säby närmare berörda, då skarorna drogo från Stäkeborg dels utefter kusten till Stäkeholm, dels längs Holaveden åt Rumblaborg. Däremot har måhända vid det andra segertåget 1436 Engelbrekt själf tagit den gamla vägen längs Stångåns vattendrag, då han från Östergötland gick mot Kalmar. Med den anslutning, som han vann öfverallt, har man dock ingen anledning tro att några häftigare strider här utkämpades. Om några rester ännu funnos af Bjärkaholm, ha dessa kanske af traktens bönder blifvit förstörda i samband med den Engelbrektska resningen, då ju borgen äfven i sitt sköflade skick alltid var en påminnelse om förtrycket, som det under frihetsstämningen gällde att undanrödja.

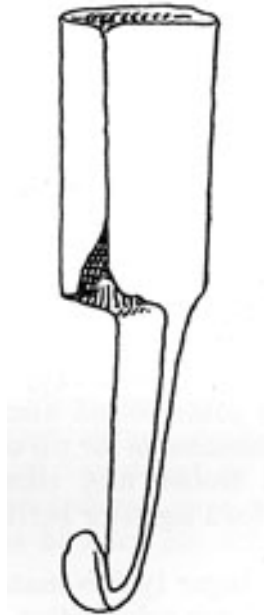
Under de senare krigen, som fördes mellan svenskar och danskar, blef Östergötland mindre berördt, då det hufvudsakligen var i gränsbygderna och längs kusterna, som striden utkämpades. Vid Kristian Izs infall 1451 sträckte sig dock härjningarna uppåt Holaveden, och det kräfdes energiska ansträngningar af lagmannen Erik Nipertz för att drifva danskarna tillbaka. Äfven 1497 var det oroligt i Östergötland, då de dansksinnade sökte förmå allmogen att öfvergifva Sten Sture. Biskop Henrik Tidemansson lär till och med ha lyst hela Östergötland i bann för dess trohet mot riksföreståndaren. Allmogen var emellertid ej benägen foga sig efter herrarnas vilja, utan belägrade biskopen på hans gårdar.

Mera än af krigets härjningar tyckes man emellertid i dessa trakter ha fått lida af de utskrifningar och skatter, som kriget framtvingade. Redan Karl Knutsson utskref 1452 en skeppsskatt af bönder och landbor i Ringstadaholms län, »enär danskarna vilja komma vårt rike och all vår allmoge i evinnerlig trældom under dem, och vi vilje hafva

ett stort antal folk till sjöss under nästa sommar». Skatten skulle utgå med 3 tunnor och 4 spann siktadt mjöl, 8 spann rensad malt, 1 pund smör, 1 pund fläsk, 2 pund ko- och fårkött, 1 pund fisk, 1 pund ost, 1 spann gryn och 1 mark penningar af hvarje gård, och skulle i en gård ingå 6 skattebönder eller 12 landbor. Äfven utskrifning af manskap från länet påbjöds samma år.

Då konung Hans tillträdte regeringen, utskref äfven han redan 1498 en gengärd af kronans »skattskyldige bönder och menige allmoge, som bo i Hanekind, Bankekind Och Valkebo härader», äfven den utgående in natura med 14 skattebönder eller 28 landbor i hvarje gård.

Trots det att frihetsfanan höjts öfver allt landet, var böndernas ställning knappast bättre än den varit under föregående århundrade. Hela samhällsåskådningen hvilade på samma grund som förut, och det dagliga arbetet gestaltade sig på samma sätt. Både skattebönder och frälsebönder hade onera, som tryckte dem, Och om de senare kanske stundom plågades af den vinningslystne utsugaren, så kunde de i andra fall draga nytta af den personliga hänsyn, som konungens fogde ej hade rättighet att visa. De gamla formerna fortlefde inom det sociala lifvet liksom inom det ekonomiska. Det var först en ny tid förbehållet att såväl på det ena som på det andra området gifva nya impulser.

118. Blosshållare.
Fumlen vid Biäfkaholm 1914.

BILAGOR

TOM SIDA

ERROR: undefined
OFFENDING COMMAND:

STACK: